श्रीलोकभास्कररस्येदंसमूलोदाहरणस्यप्रारंभः पत्र ४१

२१०११४

Acc. NO. ~~1704~~ M.1680
Title - लोक भास्कर
Author - लोकनाथ.
Date - शके 1724
Subject - Astronomy.
folio - 41
Xerox - 80

1

को॰भा॰

श्रीवरदमूर्तयेनमः ॥ श्रीमन्नंदसुरार्चितं भगवतः पादारविंदद्वयं पूर्णंचंद्रकचंद्रिकान
खरुचि ध्यात्वाब्धि विध्वंसिनी ध्यात्वा इत्यद्विवाद्विवाक गणपान्देवाश्च सिद्धांततो व
क्षे हं खलु लोकभास्करमिदं श्रीलोकनाथः सुधीः ॥१॥ शिष्टाचारान्मंगलं कुर्वाण एवं नि
ष्प्रावधानार्थं विषयसंबंधप्रयोजनान्याह ॥ लोके भास्करइवज्योतिःशास्त्रे प्रकाशयती
ति तथा एतेन प्रयोजनं दर्शितं सिद्धांततः उद्धृत्यपेक्ष्येत्यनेन स्वसिद्धांतज्ञानादर्शित वि
षयश्च एवं भगवतः पादारविंदं देवांश्च ध्यात्वा लोके भास्करं वक्ष्ये इत्यन्वयः ॥ संवत्सरं नि
संवत्सरः पंचगुणेंदु १३५ हीन शाकः सपंचांकमनू १४९५ निनीत्र ॥ शास्त्राब्दकः सो
नगर्तुवेदैः ४६२४ युक्तः कलेः स्युर्गणगताः स्यात् ॥२॥ टीका ॥ वर्तमानसंवत्सरः पंचगु
णेंदुभिः १३५ हीनः शेषांकः शालिवाहनशको भवति ॥ स शाकः पंचांकमनुभिः १४९५ ॥

लो॰ प्र॰

हीनः अत्रास्मिन्ग्रंथे शास्त्राब्दो भवति शकशालिवाहनाब्दः अब्धिनगर्तुवेदैः ४६७४ सहितः कलेः गताब्दगणो भवति अत्रोदाहरणं वर्त्तमानसंवत्सरोयं १६७५ सपंचगुणेंदुभिर्हीनः शेषांकः १५०० शालिवाहनीयशकोजातः अयं शकः १५०० पंचांकमनुभिः १०९५ हीनः शेषांकः ५ शास्त्राब्दोजातः ५ अब्धिनगर्तुवेदैः ४६७४ सहितः कार्यः ४६७९ सकलियुगस्यगताब्दगणोजातः ॥ अथशुद्ध्यानयनमाह ॥ शास्त्राब्दपिंड ऋषिपूर्णेनुभोम्दगांकैः १००७ गुण्यः पुनर्मनुगुणाब्धभचक्रलब्ध्या ॥ पुन्नेः खखबाहु ८०० विहृतो नगशेषवारास्त्रोराब्दपास्युरितरस्तुहि शुद्धिसंज्ञः ॥ अत्रोदाहरणं शास्त्राब्दपिंडः ५ ऋषिपूर्णनभोम्दगांकैः १००७ गुणितंजातं ५०३५ पुनः शाब्दोयं ५ शास्त्राब्दः मनुभिः १४ गुणितेजातं ७० भचक्रेण २७०० तोयं ० १सप्रथमांकैर्युक्तोजातः ५०३५ १ अस्मात्खखबा

रसपन्नै ४

२

एभिः ८०० विहृते लब्धं ६ समस्तेषां येनोरस्यादितः शुक्रः सौराब्दो जातः अपरः शेषां
कः २३५ १ शुद्धिसंज्ञो जातः ३ सौराब्दादहर्गणानयनमाह अथ सौराब्धितर्कदहने
३६४ गुणितः स्वरवाष्ट ८०० लब्धायुतो दिनगणो रविहायनानां कल्प्यपि वर्षविवरो
भगणप्रमाणः सूर्येन्दयै १६ ६ रहितो हि मध्यः ४ अथोदाहरणं शास्त्राब्दः ५ अ
ब्धि तर्कदहने ३६४ गुणिते जाते १८२० खरवाष्ट ८०० लब्धे युतो जातः ६ १८२२ अयं च
सौरवर्षाणां महर्गणो जातः वर्षविरतौ भगणप्रमाणः ३७०० मेषादि भेस्थः सूर्यः सदा
स्यात् मध्यमरवुन्दपैः ६ ३१८२ रसपलैः ६ रहितः भगणप्रमाणः स्यात् २६८२ ५४ चंद्रो
च्चयोर्भुवानयनमाह साईन अब्दः सहस्त्रगुणितः १००० खजिनो रावोनो ग्रस्ता ब्धि
भी १८२२ रसयमै २६ रहितो हिमांशुः अब्दाः खवरवं गु ६०० लवयुक्तथवर्षवृंदः पंचा

२

बरत्रि ३०५ गुणितो ८ गजां ८ स्तायुक्तः ५ त्रिघ्नाब्द षोडशाशातांशा १६०० समन्वितश्च तर्का-
ग्निभास्कर १२३६ युतश्चं भवेद्विधूच्चं उदाहरणं शास्त्राब्दः ५ सहस्र १००० गुणित : ५०००
कार्यः अयं चखखखजिनांशाकेन २४० पुनः कार्यः ४९२९ २० पुनः द्व्यष्टाब्धिभीरसयमैः ४८२
२६ क्षेपको रहितोयं ४४९६ ४४ हिमांशुच्चं द्वभ्रपकोजातः अब्दाः ५ खखखर्तु ६०० लवः ० ०
शासः तेनयुक्तोजातः ४४९६ ४४ से भचक्रेः ३७०० शेषः भगणशेषांकेमनं ७९६ ४४ सचं-
द्रभ्रंशोजातः अथ वर्षवृंदः ५ पंचांबरत्रिः ३०५ गुणित : गुणितेजातं १५२५ अब्दः ५ गजांशो-
यं ० ३७ तेनयुक्तोजातः १५२५ ३७ पुनस्तारत्राब्दः ५ त्रिघ्नः कार्यः १५ षोडशांशातेनभागोहार्यः
० ० तेनयुक्तोजातः १५२५ ३७ युतः तर्काग्निभास्करैः १२३६ युक्तः युक्तेजातं ७६१ ३७ भच-
क्रशेषः भचक्रशेषांयं ६१ ७ विधूच्चं चंद्रोच्चं जातं पातः शरेंद्र १८५ गुणित त्रि २ गुणाब्द

नं १

द्विंशा २० भागैर्युतोऽब्दगणतोऽष्टशतां ८०० शहीनः ई तर्काश्वितर्करहितः खखभास ३०० शेषा भौमादयो ध्रुतिशतेरववशेषिताःस्युः उदाहरणं पातः शास्त्राब्दः ५ शरेंदु १४५ गुणितः ७२५ विगुणाब्दः १५ अस्य विंशांसो २० भागेन ० ४५ युक्तः युक्ते जातं ७२५ ४५ पुनः अब्दगणः ५ अष्टशतांशो ८०० नानेन ० ० हीनः ७२५ ४५ स एतद्वेतर्काश्वितर्कैः ६२६ क्षेपरहितः शेषः ९९ ४५ पातध्रुवो ज्ञातः एते सूर्योदयः खखभास ३०० शेषाः कार्याः वक्ष्यमाणः २२६० भौमादयो ध्रुतिशतेः १८०० शेषितव्याकार्या तेषां मध्यानां नवशत ९०० मितभगणत्वात् भौमोऽब्दको नगशरांक ९५७ गुणः शराश्वैर्युक्तश्चतुर्गुणरसमात्रिशतांदा युक्तः ७ सौऽब्ययुगोडुगुणितो नवसंगुणाब्दखवा ब्ध्यंशाके नखबाहु २२० मितैश्च हीनः उदाहरणं अब्दः ५ एतैर्गुणितः ९५७ गुणिते जाते ७८५ पुनः शराश्वैः ७५ युक्तो जातः

लो॰भा॰ युक्तोजातः ४८६० शास्त्राब्दः ५ चतुर्गुणः २० त्रिशतांशेन भागमपहृत्यावाप्तं० ० तेन युक्तो
जातं ४८६० ४ अष्टादशशतेन १८०० शोषितः शेषांकोयं १२६० ४ भौमध्रुवोजातः अथ
बुधध्रुवानयननाह शीघ्रमिति शास्त्राब्दः ५ युगेन्दु ३ ४ भिर्गुणितः १३७० नवभिर्गु
णितः शास्त्राब्दः ४५ अस्य खवाब्धि ४० भागे: नखबाहुमितैश्च २२० क्षेपकेर्हीनः ११४८ ५३
शीघ्रस्यात् अथजीवः जीवोवियत्तिथि १५० गुणोब्दः खसूर्य १२० भागेः सप्तध्रुवदलवर्कैः
श्चयुतोगजेन्द्रोः ११८ ८ शास्त्राब्दः ५ वियत्तिथि १५० गुणितः ७५० शास्त्राब्दस्य ५ खसूर्य
१२० भागेः ० २ सप्तघ्राब्दस्य ३५ वेदभागेः ८ ४५ गजेन्द्रो ११८ श्च क्षेपकैरेतैस्त्रिभिर्युक्तो जीव
ध्रुवोभवति ७ ६ ४७ शुक्रोच्चकेरसदिवाकरचंद्र ११२६ निघ्नो व्योमाब्धिराम ३४० रहितोब्द
शतांशहीनः अब्दः ५ रसदिवाकरचंद्रैः ११२६ निघ्नः ५६३० व्योमाब्धिरामैः ३४० रहितः

अब्दशतांशेन ० २ हीनः भचक्र १८०० शेषः जातं शुक्रोच्चं १६८९ ५७ अब्दो गुणो विधुरसै ६१
विधुवेददिग्भिः १०४१ र्युक्तः शनिर्मुनिगुणाब्दशतांशकैश्च ६ अथोदाहरणं अब्दः ५ विधुर
सै ६१ र्गुणितः ३०५ विधुवेददिग्भिः १०४१ क्षेपकैर्युक्तः मुनिगुणाब्दशतांशकैश्च ० २१ युक्तः
शनिः स्यात् १३४६ २१ अथैषां मध्यमगतीराह ससब्यङ्कजिना ७ २३ ३० रवेः शशिगति
र्वीस्वं ककार १८ वायवः ४६ तुंगस्यांबर ० मभ्रपंच विकलाः ५० पातस्य सिद्धाः ० २४ कुजे द्वौ समा
प्य २ ३७ इंदुजस्य च नखाव स्वक्षिणी २० २८ वाक्पतेः खंतत्वं च ० २५ भृगोर्गजावसुमता
८ १ सौरेर्गतिः खंदश ० १० उदाहरणं सूर्यगतिः ७ २३ ३० चंद्रगतिः ९८ ४९ चंद्रोच्चगतिः
० ५० पातस्य ० २४ भौमस्य २ ३७ बुधस्य २० २८ गुरोः ० २५ भृगोः ८ १ शनेः ० १० पूर्वा
नीतारेते मध्यमपलागतयः मेषसंक्रांतिसमये जाताः मेषसंक्रांतिदिने औदयिकानाते

लो॰ नी॰

शुद्ध्यान भोगगतिसंगुणिता: खखवाष्ट ८०० भागो नितानितो क्रियखेर्दिन औदयिी वता: सूर्योक्ततोच्चविकला तस्मेव नास्ति चातुर्युगाब्दगणतोहि परिक्षणीया: ११ अथ गोमूत्रिकागुण नक्रम: एका मूर्ध्वरेषा तिर्यग्रेखाद्वयं दत्वा उपरिगतिकलातदध: शुद्धिकला: तदधस्त द्विकला पर भोगगतिविकलातदध: शुद्धिकलास्थाप्या: अथोर्ध्वांकेन अधोधस्था अंकागुणनीया: त थाच गतिविकलागुणितशुद्धिविकलांकेन षष्ठि भागेन गतिकला: गुणित: शुद्धिविकलांकोया ज्य: स च गतिविकलागुणितशुद्ध्यंकेन योज्य: तत्षष्ठि भागेन गतिकलागुणितशुद्ध्यंकेन योज्य: न त्राष्टशतेन यो भागोलब्ध: संस्कार्य औदयीन: अवशिष्टषष्ठिहृतलब्धाष्टशतल ब्धत द्विक रव्य: एव भोमादीनां भवंति सूर्योक्तत: सूर्यसिद्धांतात् अस्मिन्ग्रंथे सूर्यसिद्धांताद्विकला प्यंतरं नास्ति तच्चातुर्युगाद्ब्दगणत: आनीयं ते ग्रहा: परिक्षणीया: अत्रोदाहरणं प्र

र्वानीतमध्यानभोगते:संगुणनात्खखाष्ट८००लब्धभागेनिता:सचक्रियरवेर्दिनेमेषसं
क्रांतिदिनेऔदयिना:औदयिकास्यु:तद्यथा पूर्वानीतशुद्धि:२२५सूर्यगत्या ७ २३ ३०गु
णिता७३९खखाष्ट८००भक्ता२ १० चंद्रगत्यागुणिता:२३२२३ ३३भक्ता२९ २उच्चगत्या
गुणिता:१९५त्रो५० भक्ता० १४पातगत्यागुणिता:९४ ० भक्ता:० ७भौमगत्यागुणिता:
६ १४ भक्ता० ४६बुधगत्यागुणिता: ४८१० भक्ता६ १गुरुगत्यागुणिता९७ ५५ भक्ता० ७
शुक्रगत्यागुणिता१८८३ ५५ भक्ता२ ३१शनिगत्यागुणिता३९ १०भक्ता० ३पूर्वानीतयुता:
स्थाप्या:संस्कृतऔदयिक:सूर्य:२६०१ ४४चंद्र:७६७ ४२एवंचंद्रोच्चं६१ २३पात:९५
३८भौम:१२५९ १८बुधोच्चं११४२ ५२गुरु:७६ ४०शुक्रोच्चं१६७ ३६शनि:१३५६
१८चतुर्युगप्रमाणे सूर्यसिद्धांते सूर्याब्दसंख्याद्वित्रिसागरे:रयुताहते:४३२००००सं

लो॰ भा॰

ध्वांसं ध्वांतरास हितं वितेयं च चतुर्युगं कृतादीनां व्यवस्थेयं धर्मपादव्यवस्थया युगस्य दशमो
भागश्चतुस्त्रिद्व्येकसंगुणः इति तत्र एकस्मिन् सौर वर्षे सूर्यस्यैको भगणो भवति एतैर्वर्षैः ४३२
०००० एतावंतः सूर्यभगणाः जाताः अब्दाः सहस्रगुणित इत्यादिनायं ग्रंथेन द्वापष्टाधि भिरिति
क्षेपकं विना चंद्रस्य एते भगणाः जाताः चंद्रस्य एकवर्षे त्रयोदश भगणाः स्तस्मात्सप्तविंशतिदा
त हता १५९३३३६ रविभगणे त्रयोदशगुणिते योजिताः सर्वत्र रविचतुष्टये ३७०० हृत भगणाः
सोमाद्धे ९८०० हृत भगणाः चतुर्युगेभ्यः एतावंतः १५९३३३६ योजिता ५७७५ भवंति तस्माच्च
तुर्युगाब्दाः ४३२०००० त्रयोदशगुणाः ५६१६०००० पूर्वानीतं चंद्रभगणेषु योजिता १५९३३३६
चंद्रभगणाः जाताः ५७७५३३३६ सूर्यसिद्धांतेपि इंदोरसाग्नी त्रिषुसप्तभूधरमार्गणाः अ
थवर्षवृंदः पंचांबरत्रिगुणित इत्यादिना तत्काण्ग्नि भास्कर द्वलिक्षेपकं विना चतुर्युगेभ्य आनी

६

ताश्चंद्रोच्चभगणाः ४८८२०३ जाताः तथैव सिद्धांते चंद्रोच्चस्याग्निशून्याश्विवसुसर्पार्णवा
युगे पातः शरघ्नइत्यादिना तर्काश्वितर्करामनत इति क्षेपकं विना चतुर्युगेभ्य आनीता एते भगणा
जाताः ११ २२२२३८ सूर्यसिद्धांतेच वामं पातस्य वस्वग्नियमाश्विशिखिदस्रकाः भौम
वक्रइत्यादिना वारश्वैर्मुकइइति क्षेपकं विना चतुर्युगेभ्य आनीता भौम भगणा जाताः २२९६८२
तथा च सिद्धांते दस्रत्र्यष्टरसांकाक्षिलोचनानि कुजस्य तु शीघ्रोच्चमित्यादिना नखवाणप्रे
नेगिति क्षेपकं विना चतुर्युगाब्देभ्य आनीता बुधोच्चभगणा जाताः १७९३७०६० एकस्मिन् वर्षे
बुधोच्चस्य तथा च चत्वारो भगणा भवंति तेन चतुर्गुणाश्चातुर्युगवर्षेभ्य आनीताः पूर्वानुबु
धोच्चभगणाः १६५७०६० युतास्तदा बुधोच्चभगणाः १७९३७०६० तथैव सिद्धांते बुधशी
घ्रस्य शून्यर्तुरवौद्धि त्र्यंकनगेंदवः जीवो गजेन्द्रो रिति क्षेपकं विना चतुर्युगवर्षेभ्य आनीता

६

12

लो॰भा॰

गुरुभगणा जाताः ३६४२२० सिद्धांतेपि ॰ रहस्यते: स्वदस्राग्निवेदषट्बाहवस्तथा
शुक्रोच्चकामिस्सादिनाव्योमाष्विरामरसिताइतिक्षेपकं विना चतुर्युगवर्षेभ्य आनीता: शुक्रो
च्चभगणा आनीता: ७०२२३७६ इति अथकस्मिन्वर्षे एको भगणो व्यतीतो भवति तेनैव गुणा:
चतुर्युगवर्षे युक्ता: ४३२०००० शुक्रोच्चभगणा जाता: ७०२२३७६ सिद्धांतेपि सित
शीघ्रस्य षट्सप्तत्रियमाश्व्यश्वभूधरा: अर्कोगुणो विधुरसैरिस्याद्दिनाद्यानो च विधु
वेददिग्भिरितिक्षेपकं विना चतुर्युगेभ्य आनीता: शनिभगणा जाता: १४६५६८ तथैव सि
द्धांते शनिर्भुजंगषट्पंचरसवेदनिशाकरा: ब्रह्मसिद्धांते च धनमाल वेदा४ष्टादस्र
ये भगणा कलमुच्चजीवशुक्रे पुपातबुधसौरिकुजे धनंस्वं ग्रंथांतरात्कलिगताब्दगणे
स्वगुण्याप्तिसिद्धैः शनोर्हितामितफलमत्रकार्यं कलिगताब्दगणे गुण्यात् वेदाष्टेति

चंद्रोच्चजीवशुक्रोच्चेषु क्रमेणवेदाष्टसूर्याभिस्वाद्दिनाभगणाश्च चतुर्युगे भगणेषु
नोधनंऋणं पातबुधोच्चशनेर्भगणेषु १ धनंतत्तुनोधनमाह क्रमेणवेदाष्टसूर्यगुणि
तेभ्यःकलिगताब्देभ्यः४६७९ क्रमेणवेदा४ष्ट८सूर्य१२गुणितेभ्यः सिद्धवातहते भागः
यल्लब्धं ७ ४७ चंद्रोच्चेऋणं पातेधनंतथा १५ ३५ जीवेऋणं बुधोच्चेधनंतथा २२ २१
शुक्रोच्चेऋणं शनौधनं इदानीभूमध्यरेखामाह रक्षोधानीदेवकन्याथकांचीश्वेतः
शैलःपर्यलीवत्सगुल्मा प्रोक्तावंतीगर्गराटं कुरोश्च क्षेत्रंमेरोःपार्थिवीमध्यरेखा १२
रेखादेशांतरयोजनैर्याणुलयारवेटानांगतिर्व्योमनागैः भक्ता लब्धाःप्राचिहीनोवि
लिप्ताःकार्याःसुक्तास्ता अथोपश्चिमायां १३ एतेदेशारेखामध्येतिष्ठंति अतोदेशो
ष्वेतेषुएकदेवसूर्योदयः तस्माद्रेखापूर्वपश्चिमदेशयोरेखायाअंतरायावंतियोजना

लो० भा०

नितन्मेतरं कैयहार्णगतिः पृथग्गुण्यातत्रैते ८० यो भागो लब्धः स च विकलासंलः रेखा
याः पूर्वदिशियेहीनाः पश्चिमे च युक्तः कार्यः उदाहरणं रक्षोधानीलंकादेवकन्यानगरिको
ची विद्युकाची शिवकाचीति दक्षिणे एवं पर्यलीवित्सगुल्मा इति द्वे नगर्यौ अवंतीउज्जयना

श्लो० ४

गर्गराटदेशः कुरुक्षेत्रं मेरुः सुमेरुश्च एतद्दक्षिणोत्तरायां पृथिव्यां मध्ये रेखायां स्थिताः एतेषु
एकैव सूर्योदयः १२ अन्यदेशेषु देशांतनयनमाह रेखेति रेखास्वस्यानदेशयोरंतरं ये
योजनास्थैः पूर्वोक्तायायहार्णगतयः सा पृथग्गुण्या व्योमनागैः ८० विभक्तो लब्धो विकलाये
हीनाः स्वदेशे रेखायाः प्राचि सति स्वदेशे रेखायाः पश्चिमे सति तावदेव विकलायुक्ताः तद्यथा
रेखास्वदेशानिकटस्थाउज्जयना स्वदेशो गढा अनयोरंतरं योजनाः २६ एतैः सूर्यगतिः
२४ गुणिता २६६ व्योमनागैः ८० विभक्तालब्धा विकला ३ सूर्यकरणं उज्जैनीतः गढानग

८

रेपसवति एवं चंद्रे ४४७ चं० पा० भौम० १ बु० ९ गु० ० शु० ३ श० ० ग्रो घनदे त्रांतरसं
स्कृतो रविध्रुवः २६०१ ४१ चं ५७ ६६ ५८ उच्च ५३ ३९ पात १७ २५ मं १२५६ ७ बुधै ११५८ ३१
ग्रस्पतिः ८६१ ५ शुक्रोच्च १६६४ २१ शनि १३६९ ६२ चन्द्रो भचक्रविहृतो अधिमासकाः स्युः
रवांका ९ ० सकाम धुभिताः स्तिथयो जनकैः चैत्रादयो अब्देकनवुडुहता १९ वरोषतक्या भृतु
१४ त्रि २ शिव ११ रवा ० ष्ट ८ नृपे १६ षु ५ सख्ये १५ प्रसगात्कल्पाद्गतो ग्रहध्रुवानयनमाह कु
मधुमाधवयोः प्रासावधिमासस्तु सोग्रिमः कदाचिदाश्विन श्चैत्र श्चाद्रसंक्रांतिवर्जितः १६
कलेरब्दगणात्साधाम धमाः क्षेपकं विना पादोन द्विदिनस्यास्युर्गत्या हीनाग्रहध्रुवाः उच्चे
शनित्रयं योज्यं पाते र्राशिराशयस्तथा १३५० १४ अवः सहस्रगुणितः इत्यादिनानीत चंद्रध्रु
वः ४४९६ ४४ अस्मात्भचक्रेणहृतेत्स्वधो धिमासाः ग्रंथसमयात्त्शेषः ७९६ ४४

८

लो॰भा॰

चंद्रध्रुवः अस्यापि रासदृशात्ताताधिकत्वादस्मिन्वर्षेप्यधिमासः ॥ तथा वा चंद्रध्रुवा भचक्रा
त्ता अधिमासस्तु शेषकः वेदरवाद्याधिको १७०४ यस्मिन्वर्षे स्यादधिमासकः ॥ तदा तावन्नवां
केन ९० हृतामाः १९ चैत्रशुक्लप्रतिपदातः वैशाखस्य कृष्णपंचमी तिथिर्ज्ञाता मेषसंक्रांतिदि
ने अवकेभ्यः नवेंदुहृताः १९ वशेषः ५ पंचैव जातः मनु १४ त्रि ३ शिव ११ खं ० अष्ट ८ नृप १६ इषु ५
संख्ये शेषक्रमेण चैत्रादयोधिमासाः प्रोक्तास्ततः पंचशेषे सति आश्वीनो मासस्तथा इति यत्
कदाचिदस्याग्रिमः कदाचिदस्य पश्चिमः सूर्यस्य मंदगतिजगतिवचनात् मधुश्चैत्रः १५ माधवो वैशा
खः अनयोरधिमासकत्वे मासे सत्यग्रिमो मासोधिमासः स्यात् चांद्रो मासः शुक्लपक्षप्रतिपदाद्य
मांतः स च यदि संक्रांतिरहितस्तदैवाधिमासः ॥ लक्षणं असंक्रांतिमासोधिमासः स्याद्द्विसंक्रां
तिः क्षयाख्यकः क्षयस्तु कार्तिकादौ स्यात्तदाद्व्यधिमासो ॥ क्वचित्सगोलगोभिः वर्षैः १९ क्वचि

९

त्र्यंद्रेंदुसंमिते॰ [illegible] ॥ त्रिंशाद्गुणा अजगतार्के

गता श्चमासा युक्ता दिनैर्गतक्रनूनितकोव्दपाद्यः अन्हां गणोहय ७ गुणो नखर २० नाडितालचं

द्रेषु ५१ भागरहितो ध्रुवसंयुतोर्के॰ १ उदाहरणं त्रिंशाद्गुणेति अजगतार्कदिधसादारभ्ययेे

गता॰ सावनमासास्ते त्रिंशाद्गुणा॰ यथा मेषसंक्रांतिगता दिवसा॰ वैशाखवद्य पंचमी दिने श्च

न्योऽहर्गण॰ अग्रिमदिनषष्ठीमारभ्यद्विनीया आश्वीनवद्य पंचमीपर्यंत षट्च मासा॰ त्रिंशाद्गु

णा जाता॰ १८० अये षष्ठीमारभ्यामावस्यापर्यंत दश दिनैर्युक्ता॰ १९० अयमेवार्क॰ षण्मासस्य

गतत्रिरक्तु निरूनो १८७ हर्गणो जात॰ अब्दप॰ शुक्रस्तदा दिनगणेनयापंचमगतषष्ठो बुधवास

र॰ अथ अहर्गण॰ १८७ हयै॰ ७ सप्तभिर्गुणित॰ १३०९ नखगुणितादहर्गणात् ३७४० चंद्रेषु ५१

भागेन ७३ २० सहित॰ १३८२ २० ध्रुवेन २९९१ ४१ च संयुतो मध्यमोर्को जात॰ ४३६४ १ अथ

९

लो॰ भा॰

चंद्रादिपाताद्यानयनमाह मध्यः शशीशत १०० गुणः स्वखनंद ९० भागैरहर्गणस्य तिथि भागमितैश्च हीनः चंद्रोच्चकं दश १० गुणा रवि भाजिताश्च पातश्च वेदगुणितो द्युगणो दशाप्तः २ उदाहरणं मध्यः शशीति अहर्गणः शत १०० गुणः १९७०० अयं स्वखनंद ९० भागै २१७ ४६ अहर्गणस्य तिथि १५ भागैः १२ २८ हीनः १९७९ ४६ ध्रुवेणानेन ९७ ६६ ५८ संयुतः २०२४६ ४४ भचक्र ७०० शेषो मध्यमश्चंद्रः १३४६ ४४ अहर्गणो दश १० गुणः १९७०० रवि भाजितः १५५ ५० ध्रुवा २२ २६ युता २०९ २६ चंद्रोच्चको जातः अहर्गणो वेद ४ गुणः ७४८ दश १० हृ ७४ ४८ ध्रुवा १७ २५ युतः पातो जातः १८२ १३ अथ भौमबुधजीवानयनमाह त्रिघ्नोऽष्टभागरहितो द्युखखवाञ्छि २०० भागैः ऊनः कुजो नख २० गुणः स्वगुणाग्नि वेदैः ४३ युक्तो बुधोच्च मथ वेद ४ गुणो दश १० सो जीवः स्वकीयरसबाहु २६

१०

विभागयुक्तः २ विधुर्द्युति अहर्गणः त्रि ३ घ्नः ५६१ स्वाष्टभागेन ७० ७ रहितः ४९० ५३ युगण
स्य रवरवाब्धि २०० भागेः ० ५६ ऊनः ४८९ ५७ ध्रुवा १२५९ ५७ युतो भौमोजातः ७७ ४२ १४
अहर्गणो नरव २० गुणः ३१ ४० स्वेषु ५ गाली वा ४ २ ऊनः ८९ ५८ युक्तः ३८२६ ध्रुवा ११५८ २९
सहितः ४९८५ २७ चक्र १८०० शेषः १३८५ २४ बुधोच्चं जातं अहर्गणः वेद ४ गुणः १४८८
त्यासः ७४ ४८ स्वकीयरसबाहु २६ विभागेन युक्तः ध्रुवा ८६११५ युतो गुरुर्जातः ९३० ४५ शुक्र
शनैश्चरयोरानयनं सूर्यादीनां परांश्चात भागे ८ गुणो दिन वियन्नव ९० भागयुक्ताः शुक्रोच्च
कं दिनरसा ६ द्राक एवसौरिः इंद्रो रदा १४ ३२ वियदिषु ५० नरवरा २० द्विबाहु २२ नागाः दस्र
रा ३२ श्च हि परो मिहिरो दृक्षानां ४ नागैरिति नागैः गुणः १७९६ अहर्गणस्य वियन्नव ९० भाग
न २ २४ युक्तः १४९८ ४ ध्रुवा १६६४ १० युतः ३१६२ १४ शुक्रोच्चं जातं भचक्र १८०० शेषेशु

उदाहरणं रवेः ५८० कुजस्य ६५१ बुधस्य ११०२ गुरोः ८५ शुक्रस्य ८०० शनेः ११९४ श्लोकं
६ केंद्रभुजानयनमाह उच्चयुक्तेनरहितंमृदुचलोच्चकेंद्रं स्तः केंद्रफलं क्रियतुलादिगतेधनर्णं
ऋणेन भुजस्त्र्यधिकमर्धविहीनकं राशयाधिकं भगणतः पतितो भुजः स्यात् ५ उदाहरणं उच्च
इति एतेमंदोच्चैमध्यमयुक्तेन रहितेमृदुशीघ्रकेमांदर्चौष्ट्यक्रमेणकेंद्रेस्तः तस्मिन्केंद्रेमेषा
दिगेसतिफलंमध्यग्रहेधनं तुलादिकेसतिफलंमंदरूणं त्रिराशेरूनकेंद्रएवभुजः स्यात्
त्रिराशयाधिकंनवराशिपर्यंतं अर्द्ध ६ विहीनंभुजः स्यात् तवेयंन्यत्रस्था त्रिराशयाधिकं
अर्द्ध ६ षड्राशेहीनं षड्राशेरधिकं अर्द्धषड्राशिनाविहीनं नवराशयाधिकंचेद्भगणतः
द्वादशराशिभ्यः शोधितोभुजः स्यात् उदाहरणं स्वयंदर्शयिष्यामः भुजज्यानयनमा
धफलानयनमाह छिद्रनेन रूपाश्विनो २१ विधुयुगा ४१ स्वरसा ६० नगाग ७७ छंकाः

६२ समुद्ररा१०४ रामद्विबा११२ अहीरगाः११८ खार्काः१२० भुजादिषुनगा७५ समिताश्च खंडाः स्युः चोषकोगतगतांतरके नेहन्यात् ८ बाणगा७५ भक्तं भुता भवतीहदोर्ज्या गुण्या परेण निजशरहृतेन हीना भक्ता शतेन १०० फलमत्र खगे धनर्णं मांदं दिवाकर विधू भवतः स्फुटौहि ६ उदाहरणं रूपाश्विनइतिहाभ्यां रविचंद्रभुजाइषुनगा७५ समिताः ऐतेनव रूपाश्विनद्रसादयः खंडाः स्युः खंडाग्रासत्रोषको को अयतो भोग्यः नतोभुक्तः नयोरंतरेण हन्यात् तस्यबाणगा७५ भक्तलब्धेन युताद्दोर्ज्यास्यात् उभयलेणरहतइत्यादिनामुदाहरणं सूर्यस्यमंदोच्चं ५८० मध्यमसूर्येण १३६४ १ रहितं १९१६ मंदकेंद्रं जातः ३६ त्रिराश्या ९७५ धिकं अर्द्धेन १३५० विलीनं भुजः ५६६ अस्मात् इषुनग ७५ सिमितासहमखंडाः ११२ त्रोषकः ४१ अयतः ११८ गत ११२ एतयोरंतरेण ५ गुणितः २०५ बाणगुणे भक्तलब्धे

फ ५

१२

न २ ४४ सप्तमः खंडः ११३ भुजः ११५ ४४ दोर्ज्याजातेयं ११५ ४५ रविपरेण १४ गुण्या: १६२० १६ निजखकीयरविभुजापराईहारेण ४० हृतेन ४० ३० हीनो १५७९ ४६ इयं द्वतेन १०० लब्धो १५ ४७ रवेर्मांदफलं जातं १५ ४७ खंडजो मध्यमे सूर्ये १२६४ तुलादिकेंद्रत्वादूने: जात: स्पष्ट: सूर्य: १३४८ १२ एवं चंद्रेऽपि मध्यमचंद्रः १२४६ ४६ उच्चं २०९ २६ केंद्रं १५६६२ ४० भुजः २१२ ४० ज्या ५६ ५२ फलं १८ ० इदं तुलादिकेंद्रत्वात् मध्यमचंद्रे ऋणं स्पष्टचंद्रः १२२८ ४६ अथ गत्यानयनमाह भोग्यं रवेर्द्विमुनि ७२ हृद्रविंद्र १२ हृच्चंद्र घ्नमिंदोः कुलादि द्विहृतं खयुगै ४० स्त्रिबाणैः ५३ खांगेषुभिः ५६० खमनुभिः १४० र्वियदब्धिनंदैः ९४० गत्यां धनर्णमपि कर्किमृगादिकेंद्रे १० उदाहरणं भोग्यमिति रवेः खंडकभोग्य ५ द्विमुनि ७२ हृतेन लब्धं ० ४ इदं कर्क्यादिकेंद्रत्वात् सूर्यस्य गत्यां १ २४ धनं १ २८ जाता सूर्यस्य स्पष्टा गति चंद्रस्य भोग्यखंडं १९ द्वार ५ घ्नं ९५ २

१२

लो॰ना॰

वि १२ हृत ७ ५५ इदं कर्कादिकेंद्रत्वात् चंद्रगस्पां ९८ ४९ धनं १०६ ४४ चंद्रगतिः स्पष्टेयं
कुजादिज्या भोग्यखंड खयुगे: ४० रित्यादिना लब्धं फलं कुजादीनां मध्यमगतौ कर्कादिकेंद्रे ध
नं मकरादिकेंद्रे ऋणम् राश्यंशाद्यानयनमाह अष्टघ्नषष्टि ६० विहृतांशाः खवाग्नि ३० राशि
स्सूर्यादिकेषु कुसुतादित्र्यो रामः ५ कांशा त्र्योशो दिवाकर १२ गुणाः कलिका विलिप्तास्त्रि ३ घ्नादि
२ भक्ता कुसुतादिषु ऋक्षकास्युः ११ उदाहरणं अष्टघ्नेति सूर्यादिषु रविचंद्रपातेषु अष्टघ्ना
८ षष्टिहृता अंशाः स्युः तेभ्यः खवाग्निभागेन राशिः स्यात् कुसुतादिषु त्र्यंशा ५ सा अंशाः
स्युः त्र्योशांशाः दिवाकर १२ गुणाः कलिका विलिप्ताः कला विकलिकाः स्युरित्यर्थः कुसुता
दयः पंचनक्षत्रगताः रविचंद्रवत् स्पः रविः १३४८ १३ अष्टघ्नः १०७८५ ४४ अस्मात् षष्टि
हृतांशाः १७९ खवाग्निभागेन राशिः एवं राश्यंशकलादिको रविर्जातः ५ २९ ४५ ४४ ११

१३

मूलपुस्तकक्रमोयं उदाहरणक्रमस्त्वत्र अयेद्दष्टव्यं ऋक्षाधिकाद्युगशरात् ५४ पतितोभवेत्तोगे
लौक्रियादिवनिज्ञादिषु सौम्ययाम्यौ अर्कोनहीनचन्द्राद्दीन स्तिथयः खनंदै ९० पंचाब्धिभिस्त
करणानि ववादिकानि १२ रूपोनिता असितभूतदलाद्धतीयाच्चत्वारितानि शकुनिप्रभृती
निनित्यं शेषोनभाजकनभोंगर्भ९० गुणाद्वासागत्यंतरेण घटिकाद्यातलब्धमृक्षे १३
शेषाब्धतो १०० नखरस्ररप्रस्वभुक्तिलब्धोद्दे देवं रवींदुयुतितश्चभवंतियोगाः शारत्राब्धिकाः
शिवशतं ११०० सहिता स्त्रिगुण्या भक्ताः शतहृय २०० मितो अयनांशकाः स्युः १४ ऋक्षा
धिकायुगशारासनिताभवेयुस्तस्याधिकायुगशरैः खशेषिताश्च मेषार्कसायनक्रमितांगुल
स्यशंकोः प्रभार्द्धदिवसेगदिताक्षभासा १५ गुणपादशा १० ष्ट ८ दशाभिः १० गुणभाजितास्या
खंडाश्चरास्युरयनांशयुतस्य भानोः दोराशिसंमितलवाद्गुणकाप्तगुण्यास्त्रिशाल्लवैश्च

१३

म्ये

रफलगनि भवंतियुक्ताः १६ युक्तोनिताश्चरपलैश्चारचंद्रनाउयः सोदिवानिशिदलंविप
रीतमन्यत् भानोः फलं भवि हंतं रविवर्द्धनर्ण चंद्रेगतिश्चरपलैर्गुणिताथलाप्ता ७७ षष्ट्यावि
भक्तकलिकाः स्वचरेधनर्णंकार्यंतुलाक्रियमुखादिगते दिनेत्रो उदाहरणं उदाहरणक्रमो
यपुस्तके अयनांशानयनमाह शास्त्राब्दकाइति शोस्त्राब्दाः ५ शिवशेतेः सहिताः
११०५ त्रिशगुणिताः ३३१५ हिशतेः २०० भक्तोलब्धा अयनांशाः स्युः १६ २४ एतेयदा
क्षा२७धिकाः स्युः तदा युगशाराः ५४ शाज्याः युगशारादधिकायुगशारेः शोधिताः कार्याः मेषादि
षड्भः सौम्योगोलः तुलादिषड्भोयाम्योगोलः एवं क्रियादिव निजादिषु सौम्ययाम्यगोलोभवे
त् १२ विषुवतीचरपलदिनराशिज्ञानमाह मेषार्केति उदाहरणं यस्मिन्दिने सायनः सू
र्यः मेषगतो भवति तस्मिन्दिने द्वादशांगुलशंकोर्मध्यान्हछाया भवति साछायाविषुवतीकथि

१४

ना अक्षभाचकथिताः अस्मिन्देशे गदायां विषुवती छाया ४ । २२ इयं सायनस्यार्कक्रमेणाद
ज्या १० ५९ ८ दज्या १० मिर्गुण्या अंत्यागुणेन भाजिता एवं त्रयः चरखंडाः स्युः ४५ ३६ १५ अथ
नांशाः १६ ३४ युतस्यरास्यत्वादि ५ । २८ ४५ ४४ भानोः ११३ अस्या ६ १६ १८ ४४ दोः भु
जः ० १६ १८ ४४ तस्यराशि ० शून्यं तन्मितं तन्मितखंडाः २ युतः ० शेषालवकांशाः १६ १८
४४ भोग्यखंडेन ४५ गुण्याः यदा शून्यखंडकाले भुक्ततदाखवाप्ति २ भोगेल्लब्धखंडाः २४ युताः
२४ एतानि चरपलानि भवंति एते श्चरपलेः शारचंद्र १५ नाड्यः एकयुताः १५ २४ एकत्रोनि
ताः १४ ३६ सौम्यगोलक्रमेण दिनदलं रात्रिदलं च अन्यत्र अस्मिन् याम्यगोले दिनरात्रिद
लं विपरीतं अथ याम्यगोले दिनरात्रिदलं विपरीतं अथ याम्यगोले दिनदलं १४ ३६ रात्रिदलं
१५ २४ १४ चरसंस्कारमाह भानोः फलमिति उदाहरणं भानुफले १८० भैर्वितं ०

१४

४० एतच्चंद्रेऽर्कणं सूर्यग्रहणत्वात् ग्रहाणांगतिः चरपलैर्गुणिता तत्र सूर्यस्यस्पष्टागतिः ० २८
चरपलैः २८ गुणिता ७८ षष्ट्या भक्ता विकलाः १ रवचरसूर्य १३७८ १३ धनं १३७८ १६ तुला दि
स्थितेसूर्येसति यदि मेषादिषट्कस्थितः सायनः सूर्यो भवति तदा एताः विकलाः क्षयं तथा चंद्रस्य
गतिः २०६ ४४ चरपलैः २७ गुणिता ५५६१ षष्ट्या ६० विहृताः विकलाः ४२ चंद्रे धनं १३२८ २८
अयं चरसंस्कारः भौमादिष्वप्येवं तथाचस्वनीत भानोः फलं मेषादिषड्राशिविपर्ययं तुलादिषड्रा
शिपर्ययं चरपलानि सूर्यादिषु क्रमेणानि धनानि सुः ३ हतं ० ४० चंद्रे १३२८ २८ अर्कांशस्पष्टचं
द्रः १३२८ ४८ १५ तिथिकरणयोगानयनं द्वाभ्यां अर्केति उदाहरणं अर्कण १३७८ १६ ही
नात्मशा दिनः २६८० ३२ खनंदैः ८० लब्धा २८ गतास्तिथयः वर्तमानामावास्या ३० तस्मात् अ
र्कणहीनत्वादिनः चोषात् २६८० ३२ पंचाब्धिभिः ४५ लब्धं ५८ सप्तभक्तो षिता निबवादिकानि कर

णानिरूपोनितानिगतगम्यास्युः सर्वत्रैवक्रिया अत्रविशेषमाह अत्रासिततिथिश्चतुर्द
शीतस्य द्वितीयामारभ्यचत्वारि शकुनिप्रभृतिन्निशकुनिचतुष्पदनागकिंस्तुघ्नसंज्ञितानि
तस्मादत्रामावास्याद्वितीयभागेनागकरणं १६ शेषानइति उदाहरणं अत्रखनंदनक्षत्रो
नैला ७० ३२ भाजकोनितः १९ २८ नभोगेन ६० गुणितः ११६८ अस्माच्चंद्रगतिः
१०६ ४४ सूर्यगत्यंतरेण ९९ १६ भजेल्ल आसासिथिघटिकाः जातः ११ ४६ पंचा
शाहृत करणे शेषः २५ ३२ भाजके ४५ ऊनः शेषः १९ २८ षष्ठि ६० गुणः ११६८ च
द्रसूर्यगत्यंतरेण ९९ १६ लब्धाकरणघटिकाः ११ ४६ चंद्रात् १३२८ ४८ शात १००
लब्धं १३ गतनक्षत्रं चतुर्दशाचित्रा शेषात् २८ ४८ शालोनितात् ७१ १२ स्वरसगु
णितात् ४२७२ चंद्रगत्या १०६ ४४ लब्धाचित्रानक्षत्रघटिकाजाताः ४० १२ एवर

लो॰भा॰

वीदुगुणितः उदाहरणं रविः १२४८ १६ इंदोः ९३२८ ४८ योगः २६७ ४ अस्मात् ज्ञाता १००
लब्धषट्त्रिंशो ऐन्द्रो योगः आगतः वर्त्तमानो वैधृतिः तस्य नक्षत्रचक्रात् शेषं २७ ४ तेन
षष्ठि ६० घ्ना १६२ ६ चंद्रसूर्यगतियोगेन ११४ १२ हृता सा घटिका जाता १२ ३ ७ अथ भौ
मादीनां स्पष्टीकरणं माह उदाहरणं मध्यो रविर्द्विगुणितो ग्रहो लोमगुणो मध्याय
लोगुरुकुजार्कगुवां चलोच्चं १८ केंद्रं तुलादि चपलं भगणाद्द्विनाध्यं १८०० तस्याधिकं
नग ज्ञातात् ७२० गुणितं चतुर्भिः खेडाज्ञातेन १०० गुणितां नरशेषका च्चलब्धा ज्ञातेन हि
युतो नितकोः फलं स्यात् १९ नवाग्नी ३९ गजाब्धी ७८ शरेषा ११५ नवेंद्रा १४९ द्विपाब्धा
७८ इभांकेंद्रा १९८ येनदेवा १९८ कुजेह्यंकभू १९२ स्व्यष्टभू १८३ रंध्रभूपा १६९ मरुद्भू १४९
द्विभूपा १२२ ल्याष्टौ ८७ रसाब्धी ४६ २० बुधेन ३७ द्विबाणा ५२ नाराभ्यो ३५ युग्मको

31

लो॰भा॰

गुरुत्वाने श्वस्यो: समस्त्रातात् अधिकं चतु॰भिर्गुण्यं तयोर्नवरखंडकत्वान् एषां पंचदश १५
खंडकास्तेषामेव चतुर्भिः गुण्यं तत्त्वस्य थ: १८ तस्मात् व्रातेन १०० लब्धौ: खंडाग्रास्या:
त्रोषांकात् पुनः भोग्यखंडांतरेण गुणित व्रातलब्धेन युनिता: त्व ब्धखंडफलं तत्राग्रिम खंड
अधिके तति युता: ऊने ऊना: मध्यमे ग्रहे प्रथमे चोच्चफलस्यार्धं संस्कार्यं तस्मान्मंदफल
मानीय चोच्चार्धं संस्कृते ग्रहे संस्कुर्यात् मंदफलस्यार्धं संस्कार्यं तस्माद्धि फलसंस्कृत
लग्रहात् पुनरपि मंदफलमानीय: सम्पूर्णफलं प्रथम मध्यमे ग्रहे संस्कुर्यात् तस्मात् चोच्चफल
मानीय पूर्णफलम ध्यमे संपूर्णफलसंस्कृतग्रहे संस्कार्यं अत्रोदाहरणं मध्यमो भौम:
७।२९।१४ भौमस्य चोच्चं ५।०।१।२० मंदोच्चं ४।२।१ प्रथम फलार्धं भौमस्य चोच्चं ९।०।९।२०
ग्रहे लग्न मध्यम भौमेन ७।४।१४ रहितं शेषं चोच्चकेंद्रं ९।१६।० ६ इयं तुलादि केंद्रं भगणागत

५

१८०० त्रिज्यो ध्यत्रिशिष्टं ८३९ ५४ अस्यगतत्वातादधिकत्वान्नगतौते: ७०० त्रोषायं १३९
५४ सचतुर्भिर्गुणं ५५९ ३६ खंडा: त्रातेनेति सप्तत्रातस्यसमेव ७ खंडा: प्राप्ता: त
त्र भौमस्य द्वादशमो खंड भुक्तं १२२ भोग्य: ८१ अनयोरंतरगुणं ३५ त्रोषो ५९ ३६ गुणित:
२०८६ शताल्लब्धा २० ५१ भुक्त खंड १२२ त्रदणं १०१ ९ भोग्य खंड मस्य भुक्त: खंडम
ध्येपतित्वात इदं भौमस्य शीघ्रफलं १०६ २ प्रथमफलत्वात् दले ५० ३४ इदं तु लाभ
केंद्रत्वान्मध्यमे भौमे ७४९ १४ ऋणं जातं एकफलसंस्कृतो भौम: १६९८ ४० अनेन
यतल १६९८ ४० भौमस्य मंदोच्च १५१ रहितं विशिष्टं ३५२ २० केंद्रमिदं त्रिराश्यधिकं ४५०
अर्द्धषड्राशौ ९०० विहीनं शेष भुज: १४७ ४० भौमादिमंदफले श्रेन्यचारा ५० मखंडाद
त्यक्तत्वात् अस्मात् भुजात् १४७ ४० श्रेन्यचारा ५० द्वितीयो रविधुयुगा ०१ इतिज्या

५

खंडकः शेषा७ ४० अग६ ० गतः ४१ अनयोरंतरेण १९ गुणितः ९०५ ६० अस्मात्भू
न्यहारा ५० सेन १८ ६ भुक्तखंडो ४१ युतः ५९ ६ भुजज्याजाताइयं भौमपरेण ५० गुणिता
२९५५ भौमस्य भुजपूर्वार्द्धहार ४० हतेन ७३ ५२ हीना २८८१ ८ जातनलब्धा २८ ४८ द्वंदं भौ
मस्य मांद्य फलद्वितीय फलतो ६ १४ २४ एकफल संस्कृते भौमे १९९८ ४० धनं मेषादि केंद्रत्वात्
जातद्वि फलो भौमः ७ १३ ४ अस्माद्दनेनैव प्रकारेण पूर्वमांद्यं फलं याह्यं तत्रग्रहः ७ १३ ४
मंदोच्चं ४ ५१ केंद्र ७ ७ ५६ भुजः १६२ ४ भुजज्या ६४ ६ भोग्यं ७ फलं ३१ १५ मेषादि केंद्रत्वा
लमध्यमे भौमे ७ ४९ १४ धनं ७ ८० २९ जातस्त्रिफलो भौमः अयमेव ग्रहः ७ ८० २९ शी
घ्रोच्चं ९ ० ९ २० केंद्रं ६ २८ ५१ प्रथमशीघ्र फलाभ्यासः खंडस्त्रयोदशाम ७ भोग्यः ४१
फलं ५२ १९ त्रिफले भौमे ७ ८ ० २९ ऋणं जातस्पष्टो भौमः ७ २८ १० एवं बुधादयोपि

बुधोग्रहः ६०६ २० शीघ्रोच्चं १३८५ २४ मंदोच्चं ११०२ प्रथमद्वितीयफलयोरुदाहरणं
न लिखितं गत्याद्यानयनार्थं तृतीयचतुर्थफलयोः किंचित्किंचिल्लिख्यते बुधस्य तृती
यमांद्यकेंद्रं १३७ भुजः भोग्यखंडः १९ फलं धनं १० ७ ८ चतुर्थशीघ्रकेंद्रं ४६५ भोग्यखंड ११
फलं धनं १०१ १२ स्पष्टोबुधः १०२१ ८ मध्योगुरुः ६३८ ४५ तृतीयमांद्यकेंद्रं ७२४ ७ भु
जौ ७५ ५२ ऋणं फलं ६ ४६ भोग्यं २० चतुर्थकेंद्रं ७११ २० ऋणं फलं ३ ३७ भोग्य १९ यदा
खंडो न लभ्यते तदा प्रथमखंड एव भोग्यः स्पष्टोगुरुः ६२८ २२ शुक्रग्रहो मध्यमः ६०२ २०
तृतीयमांद्यकेंद्रं १२०५ ६ भुजः ३०५ फलं ऋणं ७ ५८ भोग्यं ६ चतुर्थशीघ्रकेंद्रं ४६० ५२
फलं धनं १८१ ४२ भोग्यं ३४ स्पष्टः शुक्रः १०८२ ४ मध्यः शनिः १४०० ५२ तृतीयमांद्यकें
द्रं ६११ २६ भुजः १८८ २१ ऋणं फलं २२ ३० भोग्यं ७ चतुर्थशीघ्रकेंद्रं १३३ फलं ऋणं

१८

ले॰भा॰

३१ ४० भोग्यं १ स्पष्टः शनिः १३४५ ४२ १९ नवाग्नी स्याद्यः प्रकरार्थ एवनवैव खंडाः आर्किगु
र्वोः ससशनादधिकं केंद्रचतुर्निर्गुणयेत् अत एव तयोर्नवैव खंडाः श्लोकाः २० २१ २२ २३
भोमस्यस्पष्ट खंडासे शेषश्च खशरा ५० धिकः शतो नस्त्रिगुणः खाक्षै ५० रास शेषस्तु षष्ठके
२४ भोमस्यषष्ठ खंडेति शेषमाह भोम खंडे प्रासे सति शेषात् खबाक ९० खशराङ्गनः स्यात्
त्रिगुणः खाक्षैर्लब्धेन षष्ठांकः खंडो युक्तः कार्यः खशरादधिकश्चेत् तदा शतो नत्रिगुणः
खाक्षाप्तके ५० न युक्तः षष्ठोकार्यः २४ ग्रसाधान यनेमाह शेषघ्नी विहीना स्फुट मंद
भुक्त्या गुण्यास्व भोग्येन शतेन भक्ता वेदघ्न केंद्रस्य च वेदगुण्या भुक्तो धनर्णाधिकहीन
खंडात् २५ यदा विहीना विपरीत शेष्याशेषा भवेद्वक्रगतिः खगानां द्विनेदिनसार खचरे
प्रयोज्या खंडांतरं यावदुपैतिनान्यत् २६ वक्रादिवक्रा विकला तिमंदा मंदा समाशी घ्रत

37

लो॰भा॰ मंदभुक्तिर्जाता बुधस्यांत्योग्री २० ५८ स्फुटमंदभुक्त्या ४ ३५ हीना १५ ५३ चलाग्रखंडभो
ग्येन ११ गुण्या १७४ ४३ शतेन १०० भक्ता १ ४४ भुक्तौ धनं ८ ३५ बुधस्य स्पष्टा गतिर्जाता ६
१८ गुरोर्भोग्यं २० फलं ० २ ऋणं स्फुटमंदभुक्तिः ० ३३ चलाग्रखंडभोग्य १८ फलं ० ४३ धनं
१६ गुरोः स्पष्टभुक्तिः एवं शुक्रस्य स्फुटमंदभुक्तिः ४ ५८ स्फुटगतिः ६० शनेर्मंदगतिः ०
२ स्फुटगतिः ० ११ एवं गतिर्दिने दिने ग्रहे प्रयोज्या यावद्ग्रहः अपरखंडं न प्राप्नोति अपरखंडे
प्राप्ते नैव गतिः विकला विभुक्त इति अग्रिमसंख्यासमा चेत् प्रतरांत्योग्री इत्यष्टधा प्रकारे खेट
गतिर्भवति चक्रोनिताः पातभगुः न विधुते गोः कियंलो यस्य सः भगुः राहुः स एव षड्भैः वि
रवितः केतवः स्युः पातः १८२ १३ चक्रे ३७०० ऊनः राहुः २५७ ४७ अयं षड्भयुतः १३५० युतः
११६७ ४७ केतुः श्लोकाः ३७ तत्कालिकानयनमाह याः स्युः पूर्वापरा नाड्यो भुक्तिघ्नाः

रातिशैघ्री इत्यष्टवारेवंगतिस्तु जातको नितोयु २७०० त्रिरिवन: सषड्: १३५० २७
त्रैघ्राति पूर्वानीतस्फुमंदभुक्तया भौमादीनां शैघ्रीगतिर्विहीनाकार्या तद्यथा भौमस्य भोग्य:
७ भुजस्य खंडस्य स्वयुगे ०० नक्ते लब्ध: २५ इदं भौमस्य मध्यमगतो २ ३७ ककादिकेंद्रत्वा
द्धने ० २ इदं भौमस्य स्फुटमंदभुक्ति: अनया भौमस्य ३ २ शैघ्रीगति: ४ ५६ हीना १
५४ इयं भौमकेंद्रगतिर्जाता साच भौमशीघ्रभोग्यखंडेन ४१ गुणिता ७१ ५४ वेदघ्नकेंद्रस्य
यंगतिचपुनर्वेदगुणिता ३११ ३६ शतेन भक्ता ० ७ इयं स्फुटमंदभुक्तौ ३ २ अग्रिमखंड
स्याधिकत्वात् धनाग्रिमखंडाहीन: तस्मादृणं इयं १ ७ भुक्तौ ३ २ हीना भवति
तदाविपरीत शोधाच्छोषा भौमस्य वक्रागतिर्जाता ० ५ एवं बुधस्य भुजज्याखंड भोग्यं १९
त्रिबाणै: ५३ हृतं ० २१ मृगादिकेंद्रत्वात् बुधस्य भुक्तौ ४ ५६ ऋणा ४ ३५ बुधस्य स्फुट

लो॰भा॰

षष्ठि ६० भक्ताः लब्धलिप्ताभिरूनो युग्मलस्ताल्कालिको भवेत् २८ पाः पूर्वपराना

उयः स्पुः ताः ग्रहगुणिघ्ना:	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५
मं॰	३५	७८	११५	१४९	[illegible]	१५८	[illegible]	१८८	१६३	१५५	१४९	१२२	८१	४६	०
बु॰	३७	५२	७५	६४	१०५	९७	९१	८४	७५	६६	५५	४२	२९	१५	०
गु॰	१६	३२	४५	५३	५८	५४	४३	२४	०	०	०	०	०	०	०
शु॰	४२	८३	१२३	१६१	१९५	[illegible]	२३२	२२८	२२१	२०९	१९०	१६१	१२०	६४	०
श॰	१०	१६	२६	३१	३२	२६	२२	१२	०	०	०	०	०	०	०

पश्चात्षष्टि ६० भाजिताः लब्धायालिप्तास्ताभिरूनो युक्तश्च ग्रहस्तात्कालिको भवेत् तत्र अंशादौ त्रिशांशायां पारावेपूर्वना उयः १० सूर्यगत्या ७ २८ गुणिताः ७४ ४०

षष्टि ६० भाजिताः कलाः १ १४ आभिः स्पष्टः सूर्यः १३४८ १६ ऊनितः जातस्तात्का
लिको रविः १३४७ २१ एवं पूर्वमपि ॥ अपरदिनगमनाद्यः १० गुणिता षष्टिभाजिताः
ताभिः १ १४ युक्तस्तात्कालिको रविः १३४९ । ३० एवमपरमपि ॥ इदानीं राश्यंतरवक्र
मार्गास्तोदयदिनज्ञानमाह ॥ खेटराश्यंतरभाज्यं भुक्त्याप्तलब्धदिनोदयः केंद्रांतरकेंद्र
गत्या वक्रास्तदिग्गतस्य च ॥ २९ ॥ खेटेति ॥ तात्कालिकखेटस्य राश्योश्चांतरं भुक्त्या भ
क्तं लब्धं दिनाद्यः स्युः ॥ तत्र खेटो रविः १३४८ १६ राशिः षट् १३५० तयोरंतरं १ ४४ स्
सूर्यभुक्त्या ७ २८ भक्ते लब्धं कन्यास्थितरवेः ८ द्यः ० । १३ । ५५ स्युः एवमन्येष्वपि ॥ चक्रा
स्तादिगतस्य केंद्रांतरं केंद्रगत्या भाज्यं वक्रास्तदिनगतस्य च पुनः दिनाद्यः स्युः ॥ तत्र
भौमस्य तात्कालिकं चतुर्थवक्रकेंद्रं ६ २८ । ५१ मार्गकेंद्रं ६ ८५ अनयोरंतरं ५६ । ९ केंद्र

A1

लो॰भा॰

केंद्रगत्या १ ५५ नक्रं लब्धं भौमस्य मार्गादिनादयः स्युः २९।४ तथा च गुरोस्तात्कालिकं केंद्र ।।। २० अस्य केंद्र ४३० अनयोरंतरं ७ २० गुरोः केंद्रगत्या ४ २२ भाग्यलब्धं दिनादयः स्युः १० २४ गुरोरस्तस्यात् २९ भौमाद्यस्तोदय केंद्रानयनमाह प्राच्यां भौमउदेति पूर्णमनुभिः १४० ततस्तद्वदिग्भि १०२५ गुरुर्व्योमाब्धे ७० रविवानाः शौरेंदुनवभि ११५ सौरिश्च पंचाद्रिभिः ८५ पश्चान्नेत्रः खवनाराशिभिः २५० चंद्रपुत्रः रवार्केस्तु केंद्रांशार्कै रन्येश्च कविसौधितैः पुनरमीभिस्तेव्रजत्यस्ततां २० प्राच्यामिति अन्येः केंद्रांके चतुर्थ त्रिगोधृकेंद्रगतांकैः पूर्णमनुभिः भौमः प्राच्यांदिशिउदेति १४० तत्वदिग्भिः १०२५ गुः व्योमाब्धे गुरुः ७० शौरेंदुनवभिः ११५ शुक्रः पंचाद्रिभिः ८५ शनिः एते प्राच्यां दिशिउदयगाः खवनाराशिभिः २५० बुधः पश्चिमे रवार्कैः १२० शुक्रः पश्चिमेउदेति अनीभि

रंके:१८००विश्लोधितैः पुनरस्तगताः उदयविपरीता अस्तंताव्रजंतितत्रपश्चिमेऽस्तगाः
भौमस्य१६६०बुधस्य११५गुरो:७२०शुक्रस्य८८५शनि७१५अथपूर्वेअस्तांशाः बुधस्य
१५५०शुक्रस्य१६८०श्लोकाः२०अथवक्रमार्गकेंद्रांकाश्चक्रदिनादिमाः वक्रंगछ
तिभूमिजस्त्रिथिगजे८१५स्तत्वाद्रिभि७२५ज्ञोगुरस्तत्वांग६२५न्भृगुजस्तत्वव
तिभूमिजस्त्रिथिगजे८१५... विशुद्धेशोधितेरथद्दिनैर्वेदाद्रिभिः
स्तु८२५मःपंचांगबाणेः५६५शनिः मार्गाचक्र१८००विशुद्धेशोधितेरथद्दिनैर्वेदाद्रिभिः
७४त्र्यंब्धिभे२२नागचन्द्रो१९८रनिले४९वियन्मनुमिते१४०भौमादयोमीक्रमात ३१
वक्रमिति भूमिजस्तिथिगजे८१५वक्रंगछतिबुधः७२५गुरुः६२५शुक्रः८२५शनिः
५६५मार्गगछति मंगलः९८५बुधः७७५बृहस्पतिः१७५शुक्रः९७५शनि१२३५

चक्रदिनानि भौमस्य ७४ बुधस्य २३ गुरोः ११८ शुक्रस्य ४२ शनेः १४० श्लोक ३१
भौमाद्येरस्तव्यामार्कादिस्यादयो वासरा ज्ञेयाः व्योमार्का १२० दस्रानाः ३२ रदाः भुजनगैः ७२
व्योमाब्धयः ४० यो वासरा भौमाद्यास्ते अथो नृपाः १६ विधुभुवः शुक्रस्य द्विवक्रिणः
नागाश्वाः ७८ष्टनवाः ९८ क्षभाष्टगुणिताहीनान्विताः स्तस्तमभानां च रावितमुनिः कल
त्राभूरस्तोदययोग इति ३२ तत्र भौमारस्ते व्योमार्काः १२० बुधस्य दस्रानाः ३२ गुरोः रद ३२
शुक्रस्य भुजनगाः ७२ शनेर्व्योमाब्धयः ४० अथानंतरं वक्रिणः विधुभुवः वक्रगतस्य
बुधस्य नृपाः १६ वक्रिणः शुक्रस्य दिक् १० अक्षभापलभा अष्ट ८ गुणिता नागाश्वैः ७८
हीना अष्टनवैः ९८ युक्तास्तस्तमेऽंशे रवौ गते भानौ सति अगस्त्यः क्रमेण अस्तोदययोग इति
इति लोकभास्करे सोदाहरणः स्पष्टाधिकारः अथ छायाधिकारो
३२ व्योरव्यायते राशयं च रा क्रांद्गतरवेट्विधानमथ वक्षे भुजा द्वादश भागमिते नद्यां ज्या ४०

२३

४० ३७ ३४ ३० २५ १८ १२ ४ खंडानि शेषो ध्यपरं द्विगुण भोग्यलब्धं तत्संख्या द्विगुण
युतं धनुः स्वाकाद्यं १ गत्वयं श्लोकेति इतोऽग्रे लग्नचयनार्थं दृग्गतखेटादीनां विधानं वक्ष्ये
तत्र राशिराशकादियो भुजाचापानां दश भागमितेषां ज्या स्यात् इदानीं भुजज्या रूपांकेभ्यः
भुजांशाद्रूपं धनुराह अंकेभ्यः ज्याखंडविशोध्यपरः शेषः दिग्भिर्गुणितः तस्मात् भो
ग्यखंडेन यल्लब्धं तत्संख्या शोधितखंडसंख्या दि १० गुणेन युतं अंशाकाद्यं धनुर्भवति
उदाहरणमग्रे व्याख्यायते क्रांत्यानयनमाह त्रिंश ३० न्नवेषव ९५ उदन्वादभा ७४ स्त्रि
काष्ठा १०३ मूर्यद्वे ११६ वियद्दिना १२० तिथिभागखंडाः ज्यावत्क्रिया त्वयनयुक्स्वगहोर्ल
वेभ्यः क्रांतिः स्वगोलदिक् दिग्भिः १० गोः शरभाजितांशाः २ त्रिंशाद्यति अयनांशयुतभाग
तद्दोर्लवेभ्यः भुवत्रिंश न्नवेषवइत्यादयस्तिथि भागेन खंडाः स्युः तत्र ज्यावत्क्रियाका
र्या एवं स्वगोलयल्लग्नगोलदिशि गोसौम्ययाम्याक्रांतिः स्यात् कथंभूतो दोर्भाजिअं

२२

45

कादिस्यात् अयनांशाः १९ ३४ चरसंस्कृताः स्पष्टग्रहाः सूर्यः ५ २९ ४६ ८ गति ५९
४४ चंद्रः ५ २७ १० २४ गतिः ८५३ ५२ भौमः ११ १५ ३८ १० गति १० ० वक्रा बुधः
६ २४ १४ ६ गति ७५ ४८ गुरुः ६ ५ ४० ३२ गति १३ १२ शुक्रः ७ ६ ३९ २८ गति ७२
० शनिः ८ २९ ८ २४ गतिः २ १२ उदाहरणं अयनांशयुतो यतोर्कः ६ १९ २० ८
भुजः ० १९ २० ८ अस्यांशो न्यस्त्रिथिभागेन प्राप्तः प्रथमः खंडः ३० शेषः १ २० ८
भोग्यखंडेन २९ गुणितः ३८ ४३ ५२ अस्मात्त्रिथिभागेन प्राप्ताः २ ३४ ५५ युतः प्रथमः
खंडः ३२ ३४ ५५ त्रारभाजितेल ब्धः ६ ३० ५९ सायनसूर्यस्य तुलादियाम्यगोलत्वाया
म्यक्रांतिर्जाता सूर्यस्य ६ ३० ५९ एवं चंद्रस्य क्रांतिः ५ २९ ४५ भौमस्य सौम्या ० ५२ ४८
बुधस्य याम्या १५ २४ २ गुरोर्याम्या ८ ४८ २० शुक्रस्य याम्या १९ ३२ २९ शनेर्याम्या

२१६ २३ श्लो २ अथछायातोनतांशाक्षांशयोरानयनमाह ॥ छायाशंकोर्वर्गसंयोग
मूलं कर्णं छायाखार्कनिघ्नी श्रवेण ॥ भक्ता चापं स्युर्नतांशा॥ अथैवमक्षांशास्स्युर्दक्षिणा॥ अ
क्षभातः २ छायेति विषुवतीछाया ४ ३२ अस्यवर्गः २० ३३ शंकुद्वादशांगुलः १४४
तस्यवर्गः तयोः संयोगः १६४ ३३ अस्यमूलं कर्णः स्यात १२ ४९ छाया ४ ३२ खार्क १२० नि
घ्नी ५४४ श्रवेण १२ ४९ भक्ता ४२ २६ अस्याः चापखंडश्चत्वारि ध्येति विधुयुगा ४१ इतिखंड
भुक्तशेषः १ २६ दिग्भिः १० गुणितः १४ २० भोग्यखंडेन १९ लब्धं ० ४५ तत्संख्याशुद्धखं
डसंख्या २ दिक् १० गुणः २० युतं २० ४५ धनुः जातं चतुरंगुलद्वात्रिंशत ४ ३२ लब्धं छायाया
२० ४५ एतेन नतांशाः स्युः एवं अक्षभातः ४ ३२ दक्षिणअक्षांशाः जाताः एतत् २० ४५
एवं श्लो ३ अथग्रहणनतांशोन्नतांशामध्याह्नछायाकर्णानयनमाह यत्राद्यमाक्ष

संयुते वियोगतो नतांशकाः खनंद९० शोधितश्चेत् भवेयुरुन्नतांशकाः नतांशशिं
जिनीगुणास्त्रिभज्यकाच १२० शंकुभि १२ र्हृतोन्नतज्यया भवेद्द्युतिश्रुतिर्यथेप्सिता ४
तत्र खगस्य सूर्यस्य अपमः ६ ३० ४८ अक्षः सदा दक्षिण एव २० ४५ अयनयोरेकजा
तित्वेन योगः २० १५ ४८ सिंजिनी ज्या ५४ ४८ शंकुभिः गुणिता ६५७ ३६ उन्नता ६२ ४४
१२ ज्यया १०६ २७ हृतलब्धद्युतिछाया ६ १० मध्याह्नस्य त्रिभज्यकाच १२० शंकुभिर्गुणा
१४४० उन्नतज्यया १०६ २७ हृतादिनार्द्धछायया श्रुतिः कर्णो जातः १३ ३१ श्लो ४ इष्ट
नीमिष्टछायातः गतागतघटिकानयने घटीतो छायानयने दिनरात्रावाह दिनार्द्धखे
नयोर्हृतिस्त्वमेष्टकर्णहृच्च नुर्दिनार्द्धसंगुणं च तत्खनंदभक्तमुन्नतं खनंदताडितोन्न
ताद्दिनार्द्धलब्धसिंजिनीहृता श्रुभाश्रुतिस्त्रिनोनयुग्गुणास्यदद्युतिः ५ अस्यदिवा

२५

स्यकर्णः १३ ३१ खेन १२० श्रवंतयोर्हतिः परस्परगुणनं १६२२ सुभा भवति सासुभा इष्ट
कर्णहृता तत्रइष्टछायाशंकोर्वर्गसंयोगः २२५ मूलमिष्टकर्णः १५ अनेन प्रभा १६२२
इष्टकर्ण १५ हृते १०८ ८ खंडान् विनाध्येतिप्राकू अस्य १०८ ८ धनुः ६४ ३५ इदं दिना
र्द्धेन १४ ३६ संगुण्य ९४२ ५५ खनंद ९० भक्तमुन्नतं १० २८ एतत्पूर्वान्हे गतघटीरूपं
अतः छायानयनं खनंदे ९० नताडितोन्नताप्तुन्नतं १०
१ अपरान्हे आगतघटीरूपं
२८ खनंदेन ९० नाडितं ९४२ ५५ इदं दिनार्द्धेन १४ ३६ लब्धं ६४ ३५ अस्याः सिंजिनीज्या
१०८ ८ अनया पूर्वानीतप्रभा १६२२ हृता १५ यं श्रुतिकर्ण १५ इनोः १२ नः ३ अनेन १२ पुतः
२० ततो गुणितो ९ पदं ९ घुतिः छायाजाता श्लो ५ अथ नुन्नघटातः नतोन्नतसाह
प्रमाणिकया दिनार्द्धनुन्नेनोड्कांतरनतं नुनस्पुनः दिनार्द्धसाधितो न्नतं क्रमेण सौम्ययो

२५

लो॰भा॰

म्परं ६ दिनार्द्धः १४ ३६ नुक्तनाडिका ६ एतयोरंतरं ५ २६ नतं जातं यदेवं नतं ५ ३६
दिनार्द्धात् १४ ३६ शोधितं जातं ९ दो षडुन्नतं जातं दिनार्द्धात् शोधितं खंडमूलं च दिनार्द्ध शोधि
तं नतं तत्पूर्वान्हे सौम्यं अपरान्हे याम्यं ६ लग्नप्रमाणमाह नागर्क्ष २७८ मेषाद्यक्रमाः २९९
त्रिदंता ३२३ लंकोदयाहीनयुताः क्रमोत्क्रमाः क्रमोत्क्रमस्थैः श्वरखंडकैः स्वैः क्रमोत्क्रमान्मे
षतुलादयः स्युः ७ नागर्क्षमिति नागर्क्षमंकाः यमाक्षित्रिदंताः लंकोदयाः क्रमो ८५ ३६ १५३
त्क्रमस्थैः ९५ ३६ ८५ हीनाः २३३ २६३ ३०८ युताः ३३८ ३३५ ३२३ एतेषांक्रमेण मेषादयः
उत्क्रमेण तुलादयः स्युः ७ अथ घटिकातः लग्नानयनमाह तत्कालसायनरवेरुदयोत्थिमा
नैर्गुण्यः खरामहृता मिष्टघटीपलेभ्यः संशोध्य चाग्रिमतनुः खगुणा ३० प्तशेषाल्लब्धं त्व
शुद्धहृतमूनमयायनांशोः ८ तात्कालिकेति तत्र नवघटीगतदिनस्य तात्कालिकोर्के

२१

वि: ५ २९ ५५ ५ अयनांशाः १९ ३४ सहितः ६।१६ २९ ५ अस्य रवेः स्फुटस्तुलग्नमान ३२३
रवे: अग्रिमांशै: भोग्यांशै: १३ ३१ गुणितः ४२९५ अस्मात् खरामा ३० हृतं १४५ इष्टघटीपले
भ्य: ५४० संशोध्य शेषैः ३९५ च पुनः अग्रिम नन्तू तुलाया अग्रिमा वृश्चिकतन्मानाङ्कः ३३५
शोधयेत् ६० अस्मात् खगुण ३० शेषात् १८०० अशुद्धेन धनुर्लग्नमानेन ३३८ हृतं ५ १९
वृश्चिकाद्यं धनं ८ ५ १९ अथानंतरं अयनांशैः १९ ३४ ऊनलग्नं स्यात् ७ १८ ४५ लोः८
भोग्यकाल गुणितात् खगुण सकांशा सहितस्तनुः रकं भोग्यः मध्योदयैस्तनुगतैः सहित
स्तनुकालो लग्नान्निशाः सुरसराशियुतार्कलग्नं ९ भोग्यात्पकालाल्लग्नानयनं लग्नात्
घट्यानयनं भोग्यास्येति तदागतघटीपलात् १२० खगुणैः ३० गुणितात् ३६०० इनता
कालिकसूर्यः स्वलग्नमानेन प्राप्तांशादि नायुक्तस्तनुर्लग्नं स्यात् तत्रागतघटी ३१ अतः

२६

लो॰भा॰

अनेनप्रकारेणलग्नं ६ ११ २ अथ लग्नात्सममुयज्ञातकर्कभोग्यः सायनतुलाभोतार्कभो
ग्याः १८५ मध्यस्थितराशिकदयः ३३५ तनुगते सायन धनुर्लग्नगते ः ९ः तुपुनः सहितः
५४० कालः समयोजातः षष्ठिहृतघटिकास्मिकः ९ निरागासुरससराशिसंयुता कीत लग्नेसा
ध्यं ९ यद्येकभेरवितनुद्वयमध्यगांशैर्निघ्नाद्विलग्नकफलात्स्वगुणागतकालः लंको
त्तरेष्वसुग ४८ योजन भूमिभागेरूपात्तुलविषुवतीस्वलुवर्त्ततभा १० यद्येकभेएकस्मिन्
राशौसायने रवितनूसूर्यलग्नेस्तः तयोर्मध्ये स्थितात्रोर्गुणितः विलग्नमानयनात्
स्वगुणास्तः सषष्ट्याप्तः सकालः स्यात् लंकायाउत्तरेदोषः स्पष्टार्थः १० सहानत
मध्यान्हछातः विषुवतीलानमात् क्रांत्यानतांशस्ययुतेर्वियोगात् नतांशकाश्चोत्तर
याम्यगोले अक्षाधिकोपक्रमके वियोगत्तेषांप्रभायांविषुवप्रभास्यात् ११ क्रांत्येतिउत्त

रगोलेक्रांत्या: नतांशास्य युतेः याम्यगे पियोगान्नतांशाकाः स्युः अक्षांशादधिके अपक्रमे
सति क्रांतिनतांशयोः वियोगात् नतांशकाः स्युः तेषां नतांशानां याप्रभा छायासाविषु
वतीप्रभास्यात् तद्दिने रविक्रांतिर्याम्या ६।३० ४८ मध्यान्हछायातः ६ १० छायाकर्णो
कोर्वर्गसंयोगमूलमिति श्लोकेनानीतनतांशाः ३७ २६ याम्यगोलत्वादनयोः क्रांति
६ ३१ नतांशयो। र्वियोगे २१ १६ षानतांशाः २० ४५ अक्षांशास्याजिता एषां नतांशानां
जिनीगुणे ति श्लोकेनानीतछायो ४ ३२ विषुवतीछायाजाता ११ इतिलोकभास्क
रे त्रिःप्रश्नाधिकारः ३ श्री भूव्यासोकशराभ्रपंचकमितोक्षीरोगुणेभाजितो
व्योमांगाग्निभिरासयोजनमितोदस्रो निरक्षःस्थलात् सो घ्राणाग्निगुणःकुवृत्तविलतो
क्षोरो निरक्षां स्तु न भूवृत्तस्य परो त्तरे दिनमिता षष्ठिर्दिनैका भवेत् १२ इतित्रिःप्रश्नः

लो॰भा॰

अथचंद्रग्रहणव्याख्यानं तत्कालीनहिमांशुपातयुतिदोर्ज्याराममुण्याब्धिहृद्बाणेन गोलदिशासंततोंगुलिमितश्चंद्रग्रहेव्यस्तकः बिंबंचंद्रमसोगतेयुगनगेरासंतराग्राब्धिहृद्धाहोसाब्दपलंचतद्युतिदलबालेनितस्याक्रुतः १ संवत१८३० ज्येष्ठशुद्ध१५ शुक्रेघटि३९ ३०पर्वतोरविः २ ५ ३९ ६गतिः५६ ५६चंद्रः८ ५ ३९ ६गतिः७३३ ३३ पातः१० ० ६ ५५तत्कालेनहिमांशुना८ ५ ३९ २६पातः१० ० ९ ५६युति६ ५ ४६ २अस्यदोर्ज्या १२ ६ रामैर्गुण्यासो३६ १८अब्धि४विहृताः ९ ४ गोलद्विशाश्रितः स पातचंद्रस्ययाम्यगोलत्वोद्याम्यः शरोजातः अंगुलैः ९।४परिमितः अयंतुचंद्रग्रहणेव्यस्तकः विपरीतःयाम्येगतेसतिसौम्योग्राह्यः अन्यत्रयथागतएव चंद्रमसोगति७३३ ३३युगनगे७४रासंलब्धं९ ५५ चंद्रमसः बिंबप्रमाणंजातं तदेवचंद्रविंबं९ ५५ दृग्राग्रा९९ १०

च्छि ४ स्फुट २४ ४७ अब्दपलान्वितः २९ ४ राहोर्बिंबं चंद्र ९ ५५ राहुबिंब योगयुतिः ३९ ०६
लं ७ ३० बाणेन ९ ४ ऊनितं शेषः ८ २६ यह: २ ग्रासः स्यात् १ स्थित्यर्द्धानयनमाह
ग्रासेति हाभ्यां द्विघ्नग्रासतरा न्विता हतपदं स्वष्टेंदु निघ्नं ध्रुवं गत्योरंतरके: स्थितेर्दलं घ
टी स्व छिन्नतोमर्दके स्पापर्वांतयुतो निताग्हि समयो मोक्ष ग्रह तन्नतं स्वार्क घ्न ध्रुवरलेन
भाजितलवा तज्ज्यागुण क्षांशोः २ भक्ताः स्वार्कमितः स्फुटेन तुलवा याह्यस्त्रिरान्य
न्वित क्रांत्यंशो विषुवायुताब्दनीव स्वगोलज्याच योगार्द्धकेः गुणपान्वार्क विभाजितं ग्हि
वलनं ग्रासेरिमा स्नौः स्फुटं भानुयास अतोन्यथा त्रिज्या शिरगोमोक्षे दिगान्यथा ३ ग्रासः
८ २६ द्विरघ्नः शेरः १८ ८ अन्वितः संयुतः २९ ३४ आहत ग्रासेन गुणित २२४ १२ अस्मा
त्पदं १५ स्वष्टेंदुना १८० निघ्नं २७०० रवि ५९ ५६ चंद्रगत्योः ७३२ ३२ अंतरकैः ६७६ ३७ हतं

लो॰भा॰

२ ५८ स्थित्यर्द्धघटी जाता एवं स्वरचयासनतः मर्द्दकेविम्रे ६ स्थित्यर्द्ध घटी स्यात् तस्या घटी पर्वान्ते
३६ ३० युताग्नोक्षसमयः ४० २८ ऊनितो ग्रासससमयः ३२ ३२ तिस्थितानामध्ययोस्तः अथव
लनानयनमाह अत्र दिनमानं ३२ ४ अस्मिन् ग्रासससमयः ३२ ३२ पातितं शेषः ० ३२ दिन
स्य रात्रिदलेन १३ २८ हीनः १२ ५६ ग्रासेन भाजित तन्नतं १२ ५६ सायनार्क १६ ३० तत्स्वांश
६० घ्नजातं ६० ११ ५४ घुदलेन चंद्रग्रहणे रात्रिदलेन १३ २८ भाजितलवाः ६९ २६ एषां ज्या
११९ ७ अक्षांशैः २० ४५ गुण्या २४७५ ७ स्वार्क १२० मितैर्भक्ताः ० ० ३ एतेन लवाः सौ
म्यनतस्य सौम्याः एवं याम्या चंद्रात् ८ ५ ३९ ६ त्रिराश्यान्वितात् ११५ ३९ ६ क्रांत्यंशैः
३९ याम्यैः २ सौम्या स्तमतलवाः २० ३ विसुता ७ ३१ २८ तेषां ज्या २९ २ ३५ ५८
आद्यद्याद्यकवियथोगोर्द्ध ७ ३६ गुण्या ६ ३१ ११ स्वार्क १२० भाजितं ५ १५ हिमांशोर्ग्रासे

स्फुटवनज्ञातं क्रांसंज्ञाविप्योगेनसौम्यनतीज्ञानाचोषत्वात्सौम्यवलनंमानुयासे अतः
अस्मात्दिक्त्रग अन्यथा विपरीतसौम्येयद्यायातितद्दायाम्यायाद्ये याम्येघेयातितद्दा
सौम्यं मोक्षेयथायोतिनथैव १२स्यात् त्रितिलेर्मोक्षेदिशगमन्यथा मोक्षसमयः ४१
२८ दिनमान २२ ४ रात्रिभुक्तनाडिकाः ७ २८ राव्यर्द्धनाडिकाः १२ २८ एतासामंतरंसौम्य
६ ४ अस्मानुक्तप्रकारेणवलनंसौम्यश्चंद्रमावैपरीत्यंयाम्यमोक्षवलनजातं मध्ये
युग्मभुजोद्भवो यदि चारस्थिसम्भि भागेनयुक्तनस्तोयभुजान्यक्तनयुतरूश्चाद्यैतिनो
रत्नः चारोअंकः ८ धानततर्क भागेरहिते ९६ भिर्हताभानकाः स्पष्टाः मोद्यघटीग्रहान्
नरवनुणाद्बासंविचोपकाः ४ मध्यः चार युग्मभुक्तोद्भवयाद्स्यात्तदास्थिस्यद्दस्या
म्भि३ भागेनयुतः आद्यमःचारःस्यात् मध्यमःचाराय द्दभुजाञ्ज्ञातरत्नदास्थिसम्भि

लौ॰भा

भागेनयूनं: आदिम:युक्त: अंतिम:स्यात् एतत्सूर्यग्रहणेन अत्रओजयुग्मध्येवार:९
४स्थित्यर्धेग्रिभागेनऊन:१ १९ग्रास:वारोजात:१ ५५युक्तेमोक्षवारोजात:१० २३सूर्यादी
नामंगुलेमानका: अंक ९ ध्रानततर्क ६ भाग रहितै: दिग्भि:१० हता:स्पष्टा:भवंति तोच
माना:९ ५५ नवगुणिता:८९ २मध्यग्रासिनतस्य१० अंकघ्नसाटीगुणीहरांगुलभागी
सर्वत्ररतर्क ६ भागे ११ रहितै:दिग्भि:१० हता८ २०स्पष्टचंद्रमान:१० ४२ एवंराहुमा
न:२७ २युतिदल१८ ५५ग्रास:९ ७ग्रासवार:८ २२मध्येवार९ ४७ मोक्षवार११ ०
अत्रस्थित्यर्धेनंइयंक्रियाजात:ग्रहाल्पग्रासात्९ ७नख२० गुणा१८२ २० चंद्रबिं
बासा१० ४२ ७ २विशोपकाजाता: ४ इतिश्रीगणकालंकारेचंद्रग्रहणव्याख्यानं
अथसूर्यपर्वव्याख्यायते संवत् १६२७ ज्येष्ठ छ ३०मं १२ ४६ हल निका १ २३ दि

५६

३०

नाडी १६ १८ तात्कालिकोरविः १ ११ १४ १९ गतिः ५७ २० चंद्रः ७ ११ १६ १९ गति ८५२ ५२
पातः १० १९ २२ ४० अयनांशाः १९ ३१ लग्नाद्देलंबनानयनमाहरंपचेंदुरितिद्वाभ्यां
पंचेंदुवेदसुलोचनमुनिगुणाः समाघ्नयोर्ध्याघयोविस्वघ्नी मुनिसागरा सुगयुगाव्योमाब्धं
पंचेंदुवेदसुलोचनमुनिगुणाः स्वघ्नी घटिकाद्यवृ क्लिसविसुकूसूर्यांतरांशाः त्रिविरामाः स्युर्गतिखंडकास्त
यः खंडकाः लग्नामा घटिकाद्यवृक्लिस विसुकू सूर्यांतरांशाः त्रिविरामाः स्युर्गतिखंडकास्त
परतो भोग्यामनून्हासकेः १ सुकोनार विभक्त लंबनमतेनैवो नयुक्तो तिथेर्लंबनं स्फुटं ते
जायुनाक्षलवयोः संस्कारतः स्यान्नत तलवाको नितकज्ज्याचगुणितलल्वनतंखवाक्
कैर्लब्धं स्यात्स्फुटलंबनं ग्रहतिथौ पूर्वापरे हीनयुक् २ लग्नमाद्यघटीकाचुरन्हि भवयुक्
स्यात्त्रिराशिः त्रिविरामाः पंचेंदाः स्यादयः गतखंडकास्युः लग्ने अमाः अमावास्यातस्या
घटिकातः लग्नं कार्यं चाक्षिभवेने त्रिराशिना विसुकू विसुक्लकार्यं तस्मात्त्रिराशिः ३ गृहतल

३०

59

लो॰भा

त्तानात्कालिकस्पष्टार्कः अंतरं यथास्यात्तथाकार्यं तस्यांशाः त्रिवेदैः ११ भागाः पंचेंदुद्र्स्या
दयः गताश्चखंडकाः स्युः तुपुनः शेषांकात् भोग्यधनुरंशकैः गतागतखंडयोरंतरं भोग्य
मुच्यते तेनखंडकभोगेन गुणितात् रुद्रभाग ११ लब्धे पूर्वसमखंडको युक्तो नाः कार्याः अ
ग्रिमेखंडे ऽधिकेसति युक्ताः हीनेसति ऊनाः कार्याः रविभक्तलंबनं रवि १२ भक्तलंबनं भ
वति अनेनैवलंबनेन पूर्वनयुक्तातिथिः एवंप्रकारेण अन्यालग्नमासासे तल्लनकर्मति
रस्तम पूर्वान्हलंबनेन ऊनितात् अपरान्हलंबनेन युक्तातिथेः लग्नाअणितज्जायमाक्ष
लवयोः संस्कारस्तस्यानते नतलंबनसंस्कृततिथेलग्नं कार्यं तदेवस्पष्टं त्रिराशिरहितं का
र्यं तस्माज्ज्यातोयाअपरमः क्रांतिअक्षलवः अक्षांशाः एतयोः संस्कारतः एकजातौसंयो
गः नतःस्यात् नतस्फुटलंबनं ग्रहतिथौ ग्रहणस्यतिथौ पूर्वान्हे हीनं अपरान्हेयुक्तं

३१

कार्यं अस्योदाहरणं अमावास्याघटिका १२ ४६ आभ्यस्तात्कालिकरवेरितिश्लोके
नानीतंलग्नं ३ २२ २६ १८ इदं त्रिराशिरहितं ० २२ २६ १८ अस्मात्तात्कालिकसूर्यस्य ११
११ १४ १९ अंतरं ० १८ ४८ १ अस्यांशाः १८ ४८ १ शिंचिः ११ आप्ताः १ प्रथमखंडः पंचे
षु: १५ गतः अपरतः शेषाः ७ ४८ १ भोग्येन १३ गुणितात् १०१ २४ १३ रुद्राप्ता ९ १३
अनेन ९ १३ आद्यखंडः १५ युतः २४ १३ रविभक्तलब्धं २ १ एकवारेणैवलंबनंजातं
अनेन २ १ यातिथिः १२ ४६ ऊना: १० ४५ अस्माल्लग्नं ३ ११ ३७ त्रिराशिरहितं ० ११
३७ अस्मादयनांशाः २९ ३ युता क्रांतिः ११ ५ याम्या अक्षांशाः २० ४५ अनयोः संस्का
रतः याम्यनतं ९ ४० एतत्स्वांकात् ऊनितं ८० । २० अस्यज्यया ११८ ४ तस्त्रिज्यानी
तंलंबनं २१ गुणितं २३८ ६ रवांके: १२० लब्धंस्फुटंलंबनंजातं १ ५९ एतत् १ ५९

लो॰भा वीनत्वात् ग्रहणतिथौ १२ ४६ हीने सति जाता ग्रहणतिथिः १० ५७ २ अथ शरस्यास्मा
नयनमाह ज्यास्वकेंशाद्युतेति याम्यायने तस्य ६ ४०ज्या २० २८ स्वांकांशो १२ न १ ४१
युता २१ ५९ नागे विभक्ता २ ४५ तस्य दिशि गोयाम्यन तस्य याम्यनतिर्जाता २ ४५ अ
नयानस्यासंस्कृतश्चंद्रग्रहणवदानीतः शरः स्फुटशरो भवति तद्यथा ग्रहणतिथिः १०
५७ तत्कालचंद्रः १ १० ४६ २६ पातः १० १८ ३३ २४ आभ्यां तत्कालीन हिमांशुपातद्यु
तिदोर्ज्या तत्त्वकारेणागतः याम्यशरः १ ४ याम्यनत्या २ ४५ युतः स्फुटशरो जातः ३
४९ याम्य शून्य ० भानोश्छादकः विधुः तस्य बिंबं ११ ३२ भानोः गतिः ५७ २० द्विरघ्ना ११४
४० शिवा ११ प्ता भानोः बिंबं जातं १० २५ इने स्पर्श ग्रासादिकं चंद्रग्रहणवत् तद्यथा द्विति
दलं ध्यधरा बिंबं १० २५ छादकश्चंद्रबिंबं ११ ३२ एतयोश्चंद्रयुतिः २१ ५७ अस्याः दलं १०

५८स्पष्टबाणेन ३ ४९ऊनितः शेषेग्रासोजातः ७ ९ चंद्रग्रहणवत् स्थित्यर्द्धं २ २०अने
नास्थित्यर्द्धेन ऊनिता तिथिः ग्रासे लंबनं युता तिथौ मोक्षे लंबनं पुनः कार्यं लंबनेन संस्कृ
ताग्रहणे तिथिः १० ४७ स्थित्यर्द्धेन २ २० ऊना ८ २७ अस्याः लग्नं २ २९ २२ इंदुवन्हि ३
राशिना हीनं ११ २९ २२ तत्काल सूर्यः ०१ ११ ४८ अस्यां त्रिभोन्यः ७१ ४१ त्रिवेः ११ राशा
नाप्पूर्ववदानीत लंबो ३ ३४ अनेन ग्रास समय तिथिः ८ ७ ऊना ४ ५३ अस्या लग्न ग्रहणलयो
म्याक्षेलवयोरिति पूर्ववदानीत लंबनं ३ ज्ञातं ग्रहण तिथिः १० ४७ स्थित्यर्द्धेन युता २ २० १३
७ अस्मान्मोक्ष समयोक्त तिथिवदानीतं मोक्ष लंबनं स्फुटं १ ४८ २ अथ स्थित्यर्द्धविरो
धमाह तत्रेति तत्र लंबनसंस्कृतस्य तिथेः यतः अंतरं भवति तत्र च पुनः हि निश्चयेन ति
थिः स्यात् उदाहरणकालतिथिः १२ ४६ ग्रासकालीन लंबनेन ३ २८ हीनं ९ १८ स्थि

लो॰ भा॰

स्पर्द्धेन २ २० रहीना १ ८ ग्रासससमयो जातः ग्रहणतिथिः १२ ४६ मोक्षलंबनेन १ ४९ हीना १० ५८ स्थि स्पर्द्धेन २ २० युता १२ १९ एतयोरंतरं २ २१ मोक्षस्थितिर्जाता एवंग्रहणस्थितिः सर्वा ६ १० ग्रासात्ग्रहणसमयात्सार्द्धघटिका १ १५ मितेदिने प्रगते सूर्यग्रहणं दृश्यते अल्पार्द्धाखिलके ग्रहे हिमरुचिः क्रमेण धूम्रो सितो धुकः स्यात् अल्पग्रहणे चंद्रः धूम्रवर्णः अर्द्धग्रहणे ऽसितः कृष्णवर्णः स्यात् अखिलग्रहणे चंद्रः धूम्रवर्णः रक्तः त्वया मः हृतः सूर्यः यावान् ग्रस्तो भवति तावत्न धूमरक्तः कृष्णवर्णः स्यात् सूर्यस्य अंगुलेः कमितग्रस्तो वा निश्चयेन न दृश्यते इति सूर्यग्रहणव्याख्यापंचमोधिकारः

अथ परिलेखाधिकारमाह विधायेति चंद्रग्रहणे चंद्रमार्दलेन यत्रं सूर्यग्रहणे सूर्य

मानेन दलेन वृत्तं विधाय योगाई सूत्रेण दिगंगप्रसाधनं दिकृत्साधनं यत्रं कार्यं तत्र वलितं देर
वृत्ते वलनं देयं हि मान्यो: स्या श्चिकयासवलनं प्राच्यां दिशि देयं मोक्षस्येवलनं पश्चिमतो
देयं भानोश्चेत्सश्चिमपूर्वत श्चायमर्थः भानोयासवलनं पश्चिम दिशि देयं मोक्षलेवनं पू
र्वे दिशि देयं याम्यवलनं प्रोकु पश्चिमरेखातः दाक्षिण्यदिशिसौम्यवलनमुत्तर दिशि देयं त
तस्तस्मात्वलनस्थान चिन्हानि याम्योत्तरे शरोदेय: तस्य शिरस्थायतः मध्या बिंब गते सू
त्रे सति तेन सूत्रेण बिंबस्थयोगात्मध्यमयासमोक्षयाः मार्गाः स्यासमोक्षशरायका न्यो
मध्यस्थानं किंचिदुल्लघ्य मास्येच दत्वा तस्य दत्ता सूर्यस्य मुखपुछमध्यगते सूत्रे मध्यः श
रो देयः मंडलमध्यात् च शिरखायके न्यः घ्रादकखंडेन घ्रादकबिंबाद्गनानेन शरो शरा शरा
ग्रायाय थास्यां तदाघ्नौ रविते: स्यर्शसंस्थाम ध्यग्रासस्संस्थामोक्षसंस्थाः स्युः मध्यग्रा

लो·भा

रायचिन्हादेवं न्नयेत यदासौविलिपेत पादौरेमपूर्वपश्चिमयो राम्ययुनैनऋत्ययोरी शानवा
यव्ययोर्न सांन्द्राकार्या: ग्रहणेश्टंगोन्नतौचभानुमत: स्तूर्यस्य भावौ शको१२ यास: वि
धो: न्नूपांत्राक१६ थासोनहत्त्रय: स्यात इतिपरिलेखवाधिकार: षष्ठ: ६ अथग्र
ससंभुवमात अब्दाइति संवत्१६३४ आश्वी नपौर्णिमास्यांल ग्राक्ष: त्रास्त्राद्वा:

१२

४ रविग्रा१२ ४ आश्वीनपौर्णिमास्यांमधुशुक्लपक्षेगे: चेत्रशुक्लपक्षादारभ्यगते: ६ष
एमासे: अधिमासेश्वयइदोर्भचक्रविहृतादधिमासका: स्युरित्यादियथसमयाहृताधि
मासै: सनुभि: १कुसहितैर्युता: ५६ एतेस्फुटामासा: ५६ ६ द्वा ग्रा११२ त्रिभक्ता: ३/ २०
त्रात्रिंशत्सैयम१ मिश्रिता: २८८ २० समासससमूहेभ्य: ५६ अंकाष्टयमा२८९त्रोनरसं

66

३४

संयुता: २८८ ३१ १२एते त्रिंशत् ३० हृतेन शेषा राशयो जाता: ९ २८ २१एतान् राशीन् यद्येषु पूर्वानी
तस्फुटमाससमितैः गतैः राशिभि ५९ युता ६५ १८ २१ सूर्यग्रहणे एतावती क्रिया चंद्रग्रह
णे मासस्य पक्षाविषयत्वात् पक्षाधिकैः पंचदशांशै १५ तु पुनस्तैः ६५ १८ २१ युक्ता ६ एते
राशयो हारशगावशेषितं २ ३१ अस्य लवा: अंशा: २ ३१ निजार्द्धे: १ ४५ समन्वितो:
५ १६ एते विशिष्टस्य शरस्यांगुलानि जातानि हारशगावशेषस्य तुल्यादियान्य गोल
त्वाद्याम्यशरः चंद्रस्य शरेगोभू: १९ तः ऊनिते सति ग्रहणः स्यात् ततः शरः ५ १६ गोभ्य
तः १९ पातित शेषश्चंद्रस्य ग्रासः १३ ४४ २ अथ सूर्यग्रासानुमानो संवत् १६३२
ज्येष्ठ कृष्ण ३० मं० १२ ४१ शास्त्राब्दविधे: २४ मासे: १० सकुभि: युता: स्फुटा मासा: २१
द्विरभ्राः ५४ त्रिभक्ता: १८ शाश्वितान्तः २५१ मिश्रिता: २६९ मासा जाता अष्टयमा० ५ संयु

३४

ग्रो·भा·

ला: २९९ ५ त्रिंशद्विभक्ता: ८ २९ ५ मासमितैर्थरैर्युक्ता: ३७ २ ५ भा २९ दिनाद्यं १६ १८ नतं २ ३२
अस्यपादरात्रि चतुर्भि र्भागे र्नराद्युग्रादिभि: ० २६ ३० अनेननतांशकालिकरविणा १ ११ १४ हीन:
१४ ४४ अत्रपराह्ने: सरामदांतेनान्वितास्सूर्याङ्कतांशा: कार्या: स्वगायमाक्षसंयुतेरिति प्रका
रेणनतांशा: तत्रतेनहीनोर्क: १४ ४४ अयनांसेनयुत: १६ ३१ ११ १५ अस्यक्रांति: सौम्या १२
१३ अक्षांसेन २० ४५ वियोगेननतांशायाम्या: ८ ३२ अस्यपाद: चतु ४ भाग: २ ८ याम्यनत्या०
पूर्वानीतायाम्योविशिख: शर: १ २२ संस्कृतोयुत: ३ २० स्फुटश्चाशोज्ञात: अयंस्फुट: ३ २० विधे
११ ऊन: शेष: ७ ४० सूर्यग्रास: ५ गोभ्य १९ अयनशरा ११ अव भागोभ्य त्रिंशोताभ्यां न्यूनेतयो र्विशिखेवस
सतितयो र्यह्लोसेय: असमर्थ: गोभूत ऊने चंद्रग्रास: त्रिवाङ्गे सूर्यचारे सूर्यग्रासो सेय:
इतिग्रहणसंभवाधिकार: ७ अथशृंगोन्नतिमाह संवत् १६३५ द्वितीया २ श्चीनभुक्त १

३५

गुरौ घटि ९ ७ रेवती ३९ २४ दिनमान २९ १२ यत्रार्द्धदंडरात्रिगततात्कालीनो भानुः ६ १ १५ ४४
गति ५९ ४४ चंद्रः ६ १८ ३२ ३६ गति ८५८ २४ पात २४ २२ ४० ४४ अयनांशाः १९ ३४ संस्का
र्येति हिमगोः क्रांतिः याम्या १७ ३० हिमगोः शरो याम्यः ६१ ३ नख २० लवे भीगैः २ ३ संस्का
र्या एवंजातित्याद्युता १९ ३२ सषड्भास्तेभात् सूर्यः १ १५ ४४ सौम्यनत्या ७ च संस्कार्य अन्यजाति
तया विमुक्ता १९ २८ सेयं पुनः रविभानुचंद्रः ७ ७ ५२ ज्या ३५ ३५ अक्षघ्न २४ ४५ गुणिता ७३८
२१ रवार्क १२० ह्रोले ९ ९ अक्षस्य याम्यत्वात्सत्या याम्यो संस्कार्या युक्ता १५ ३१ याम्य जाता इयं
व्यर्केन्दोः ० ७ ७ ५२ मूलराशिः ७ १८ पंचगुणिते २ ३६ ३० नक्षालब्धं ९ २४ याम्ये वलन
मंगले वलनस्येदं वलन मिस्यर्थः पुनर्व्यर्केन्दोः सुजांशो ७ १८ रवांक ९० रहितात् ७२ ४२ पं
चेंदु १५ लब्धो हृतेः स्यात् ४ ४५ १ तत्कालाग्निहर ४ ५० लब्धे ७१ २६ एतदस्त्रहापार २४ ५ ऊनं भ

३५

लो॰भा॰

परत्रयुतं १२ २६ अर्थक्रमेण विभा १९ ८ स्वाभे ६ ८ जाते अर्कोतुल्यमिति उभे शुक्लपक्षे व
नलंप्राच्यां दिशिदेयं कृष्णपक्षे पश्चिमदिशिदेयं मध्यान्हमंडलम ध्यतद्दलनाय स्त्रैपर्य
तं सूत्रविभागे देयं तत्रया भौकि मारस्थान चिन्हतः विभाभ्या भामानेन मंडलं कार्य्य श्रृं
गोन्नतो मत्स्यां श्चे विधौ स्थिति स्फुटगदिता इदानीं ग्रहसंगमाह खेटद्वयोरिति खेटद्व
योरक्षर लिप्तिका समगतौ समानगतौ सत्य खेटयोगोत्यं तरो घटता: द्वयोर्मध्ये एकस्मि
नगुद्वेवक्रिते सति द्वयोर्गतिसंयुतं न विहृते लब्धो दिनस्तयोस्संसुते र्देया तद्यथा तत्रा
श्वीनोमावस्यायाः औदयिकश्चंद्रः ५ २७ १० २४ गति ८५४ शुक्रश्च ० ९ २९ २८ गति
७२ ५ एतयोः खेटयोरंतरं १ ६ २२ ५ लिप्तिस्वभामानं ६ ८ मानं २३ ६९ ४ एतयोर्गत्यंत
रैः ७८२ वाहताते दैर्ह्ते: ३ घउश्चतयोसंसुतिः स्यन्न तथावास्याहर्गणः १८९ त्रिंशा २९

युतेर्द्विर्ईदरस्युत तात्कालिको चंद्रः ७ १० २० ५२ शुक्र ७ १० १७ ५२ एकरसंस्थितत्वात्तयो
र्युतिर्जाता दिनेदरस्यत्वात् अई दंडगतरात्रिता त्कालीनः रविः ६ ३१ १५ चंद्रः ७ ११ १० २४
पात ० २४ ४६ ४० शुक्रः ७ ५ ५१ २८ अथ कर्णानयनमाह सार्द्धेन षष्ठिवृिति ष
ष्ठावित्यादयः भूमिजादीनां पंचानां शीघ्रपराः मं ८१ बु ४४ वृ २४ शु ६७ शे ३१२ भौमादी
नां केंद्रवलज्यकाचतुर्थशीघ्रातकेंद्रस्य तु जज्या १० ० परेण गुण्या चतुर्थशीघ्रस्य ज्य
याहृता लब्धकर्णः स्यात् तद्यथा तत्र शुक्रस्य शीघ्रपरेण ६७ गुण्या १० ४० २ १७ मंगलस्य
१६ ३९ १२ ज्या सा हृता ७० ४८ लब्धकर्णः १४ ७ २१ अथ शरानयनमाह नरवांशाच्युति
सार्द्धेन स्वारादथ र्देत्यादयः कुजादयः पातांशाः मं ३० बुधस्य २ ३९ बृहस्पते २ ८० शु
२०० शा २५९ कुजगुरुशनीनामिति पातांशाः कुजगुरुशनीनां चतुर्थशीघ्रपलेर्ज्य

लो॰भा॰

रेतेः संस्कार्याः बुधशुक्रयोः पातांशाः १२ बुधशुक्रयोस्तृतीयपदमलाभ्यां संस्कार्यफले ऋणे स
ति अत्र बुधे जाते सति ऋणं तत्र अस्य पातांशाः २०० शुक्रकर्णमंदक्षे १ २२ यरत्तो त्वापलीह
ता ३०१ ३२ अथ दत्ताद्दृष्यावीरस्ताद्याः भौमादीनां चारकलारूपाः मं १०० बु १४०/० शु १३०२ १३०
अन्यस्मात्पस्तपातात् शीघ्रत्वात् सपातात् ज्याकार्या शुक्रस्य शीघ्र ५ २ २९ ४८ पातात् ३०१
३२ रात्र्यारीनायुते १० ९ ३२३ ५८ ४८ अस्य ज्या ९९ ४६ शुक्रचारेण १० ३० गुणिता ८६७ ९ ४०
शुक्रकर्णेन १६७ ३ हृता ५९ १ त्रिविहृता सपातशीघ्रस्य याम्यगोलत्वात् जातं च्युदिता १३ ४२
तत्काललग्नात् यहात् न तस्य घटिकाकार्या तत्र तत्कालस्य चंद्रा ३० सलरात्रिगेता भोग्यका
लरच गुण्यादितिलग्नात् ६ ६ १२ २२ अस्य भोग्यांशाः २२ ४८ तुलालग्नमानं २२२ गुणिते ११४
विंनाड्यं लग्न भोग्यांतादमीष वृश्चिकस्य शुक्रांशाः १० ५१ वृश्चिकमानं ३२५ गुणितं २६३४

३)

त्रिंशाद्गुणं शुक्र भुक्तं जातं १२१ एतत्लग्नभोग्येन २५८ युतं ३७९ पलात् षष्ठि ६० भक्तेन घटी ६ १९ इयं शुक्रदिनार्धेन १३ ४२ हीनः शुक्रस्य गतघटी जाता ७ २३ १२ अथ दिक्कनाह बाणोऽ बाणेरसमभयागुणः शुक्रस्य बाणः १९ ४० अक्षप्रभा ४ ३२ गुणः ८९ ६ युगेहतः २२ ७ नत स्यनाड्यः ३३ आहत २६४ ३१ शुक्रदिनार्धेन १३ ४२ आप्त कलादि १२० याकृपरयोरिति प्रा च्यां दिशि स्थिते ग्रहे धनं पश्चिमस्थे ऋणं नतपश्चिमस्थे शुक्रे ७ १० ५१ २९ कलादि १२ ० ऋणं ७ १० ३९ २९ सौम्ये व्यस्ते चारे सति व्यस्तं प्राच्यामृणं पश्चिमे धनमित्यर्थः अथाहृती यसंस्कारमाह त्रिभैरिति शुक्रः ७ १० ३९ २९ त्रिराशियुतः १० १० ३९ २९ स्यानस्य याम्य क्रांत्यंशाः १२ ४२ एते शुक्रचार ११९४० गुणिताः २५०५ एतस्माद्द्विघ्ना सकलाः १२ ३० चारसम नारस्य नध्यमक्रांत्यासप्रकजातो सति यहे हीनाः अन्यजातो युता तत्र शुक्रस्य क्रांतिचारस्येरक

३)

लो·भा·

जातित्याशुक्रः ७ १० ३९ २८ कला १२ ३० हीनाः दृक्कर्मदत्तः शुक्रः ७ ३८ ५० अथ चंद्रस्य दृक्क
र्माह चंद्रः ७ ५ १० दिनार्द्धं १२ २७ नतघटी १ ७ तात्कालीन हिमांशुपातयुत प्रकारेण
गत चंद्रशरो याम्यः ८ ५ २८ चंद्रशरस्यासंस्कृतः कार्यः तत्र तत्काले घटी ० ३० लग्नं ६ ६ २
२२ अग्रिभ २ वियुक् ३ ६ २ ततः क्रांति सौम्या ० १९ अनया चंद्रस्य ८५ हीनः स्पष्टशरो या
म्यः ८५ ९ बाणो क्षप्रभया गुण इति प्रकारेणागत कलादि ४ ३ १३ चंद्रे ऋणं ७ १६ ५ ११
त्रिः सौम्य शुद्धः चंद्रः १२ १० शृंगस्योन्नतिके विधौ चंद्रस्य शृंगोन्नतौ चंद्रग्रहयोः संयोगे च
युतिमिदं दृक्कर्मस्मृत तत्र ग्रहसंयोगे खेटयोः शरो कार्यौ हिमांशुशरः चंद्रनेत्यासंयुतः का
र्यः ततः रवेरंतरानीता युतिमिति खेटयोरंतराज्याज्ञानास्यादि द्वयोर्ग्रहयोः द्वौ शरो एकाशाग
तौस्तः तदशरयोरंतरान्वितः यदा अन्याशागतौ तदा शरयोः युतिरित्यर्थः तत्र चंद्रशरो या

३८

न्यः १८५ ६ शुक्रस्य शरश्च याम्यः १६ ४ एतयोरंतरं ६ ५ १६ चंद्रशुक्रयोरंतरं ज्ञातो त्तरोदिशि
स्थो ज्ञेयो याम्यशरो वा याम्यदिग्शिरस्थो तत्रापि चंद्रशरा धिकत्वाद्दक्षिणे चंद्रः चंद्रस्योत्तरे शुक्रः सो
म्येयो भवति स जयवान् स्यात् यो दक्षिणे भवति स उत्तरस्थेन जितो भवति चंद्रेण सह युद्धं नास्त्येव
अथ भौमादीनां बिंबमाह पंचेति पंचकालः भौमबिंबमानं अंगा ६ बुधस्य अश्वाः ७ शुक्रस्य
इषवः ५ शनेः एताः ८ धृति विभक्ताः कर्णात नरवेदु भ्यो योतरास्थो विघ्ना तथा बिंबकलाः ९ शुक्रस्य
पूर्वा नीलकर्णात् १४७ नरवेदुभ्यः १२० अंतरो २७ ३ एते २७ ३ एते विकलाः ९ गुणितः २४३ २७ परः
७ त्रिगुणितः २६१ हृता लब्धं ० ५५ स्वसूर्याल्युतो पूर्वस्य १४७ ऊनः तयोः तामिलिताः कला ० ९
एते विंयुता अधिकतयातया मलेन ० ५५ तोः कलाः ऊनाः ९ ८ ५ तु पुनः अग्निना ३ विहृताः शुक्र
स्य बिंबांगुलानि भाजितानि २ ४२ एतयोर्युतिः १४ १४ ५६ ७ अस्य संयोगा धृत्ति योगः ३

३८

लो॰भा॰ त्तार: ६५ ५६ अधिकं तस्यायुतिः ५ शुक्र इति स यदि दक्षिण उत्तरः विजयः स्यात् अथास्तो
दयविशेषमाह रवेर्यो त्तरांशाः बलवाश्चलयोः स्पष्टीभिन्नः तस्य पलेर्हताः चापाग्निना विहताः
त्तराः स्पष्टाः स्युः तत्र द्वितीयायां त्रिसुरेखरविः ६ १ १६ दकुर्मस गतश्चंद्रः ६ १ ३७ पश्चा
चरश्चाग्निस्थतो तदा षड्‌द्वयोरंतरांशाः १५ २१ मेषलग्न पले : २३ ३ गुणिता: ३५७६ दखरवा
ग्नि ३०० विहृता : स्पष्टांतरांशा जाता १५ ५५ एतैं तरांशाश्च कालांशेभ्यः १२ ऊना : स स्यात चंद्र
: अस्तं गच्छति यद स्य च य दिवत्वः स्युस्तदा उदयं सूर्या त्स्यात् चंद्रादितः कालांशा चंद्रस्य सू
र्यांशाः १२ भौमस्य १७ बुधस्य त्रिभुवः १३ गुरोः शिवाः ११ भृगोस्यात्काः ९ शनेस्तिथयः १५ वक्रि
एः अस्तोदयगतयोः बुधशुक्रयोः कलांशा रूपोनिताः बुधस्य १२ शुक्रस्य ८ २ कलांशेभ्यः
पुनर्यदि नष्टस्य ष्टांतरांशा ऊना भवति तदा चंद्रादयः अस्तं गच्छंति यदा अधिकाः स्युस्तदा उ

३९ दयंगच्छति इति लोकभास्करटीकायां ग्रहयुतिषु शरेनादयज्ञानाधिकारो नवमः ९

अथ मूर्धाण्यकसंवत्सरज्ञानमाह सार्द्धनवार्द्धनवार प्रवृत्तिं राज्ञा विज्ञिम ध्यमस्य गुरोः राज्ञो वा नयन समय भचक्रशेषविनामनु १४ युतस तिरवरसाढ ६० शेषितेप्रभवाद्यः स्युः ते च वर्षवन्नातः मध्यजीवस्य राशि नतरितेषामपि समन्ति: तद्यथा जीवध्रुवक ७ ६ ४७ अस्य सार्धशतभागलब्धराशयः ५ मनु १४ युताः १९ एकोनविंशो गतः प्रभवाद्यो विंशतिव र्तमानो व्ययनामा तन्नभागालब्धशेषः १२ ९ ४७ राशिमानं १५० पातित शेषश्च २३ १३ गुरुभ क्त्या भाजितं न कोनविंशतिः गतः प्रभवाद्य: विंशतिवर्त्तमानो २५ लब्ध १५ दिनानि व्ययस्य त्री षो मेषसंक्रांति दिनादस्तादिनानन्तश्च रपलसस्कृतैः शेषकरणधने च यथाक्रमेण दिनभागे रात्रिभागे वारोदयास्युस्तत्र गढानगरे देशान्तरे संस्कारे ० २६ आश्वीन द्वितीयायां धनं

२६

77

लो॰भा॰

चरपलं० २४ रेतयोरन्यजातित्वाद्वियोगेऽन्तरंणशेषः ० २ द्विपलदिनगतेवारस्पष्टत्रिः च
रभुक्तकर्णचरं उत्तरगोले ऋणं दक्षिणगोले धनं अथाक्षछायानयनमाह चगरस्त्रा
दिति द्वितीयाश्वीनामावान्वयाद्रास्त्रादिदिनगत २००९ युगनाग ८४ युक्तः २०९३ अयं द्वि
स्थः क्रमेणस्वरवगुणेः ३० भक्तः ६९ स्वरसाग्निभिः ३६० भक्तः ५ क्रमेणयमकैः २ ३९ हृत
नात्रिभिर्हृतः १५ अभ्रशेषः ५ गतगम्यतयाषष्ट्यंशा विवरोजीवो मासपूः त्रिभिर्हृतः ससदो
षोरविरेष्पः अथबुधास्तोदयादिज्ञानमाह वकेति क्षस्यपश्चादुदयेरस्तोपश्चिमायाद
नेक्रामी ३१ स्यादयांकाः युताः वक्रास्तोदयमार्गीस्तोदयः स्युः तत्रबुधस्यपश्चिमोदयाहर्गणः
७४ मार्गः ३१ क्रामी वेदाग्य ३४ रेषवः ५० अक्ष ५ ३ वेदत्य ७४ एतेयुताः क्रमेणवक्रे २०५
अस्तोदय २०८ २२४ मार्ग २७ अस्तः २५८ अहर्गणोज्ञानः अहर्गणतएवगुरुशुक्रास्त

सानमाह द्वाभ्यांन्नागस्त्रादित इति अथ शनिचयः अहर्गणः सर्वस्पष्टार्थः ४ ४ सएवब्रगाख्या
दितोहर्गणः सूर्योदिने वसंक्रात्यानयनमाह शुद्धिरिति सूर्ये अजेमेषेसतिदेशास्यायदेशांत
रः व्यस्तेघटीतः कलेस्वदेशोत्यासंप्रदेशास्थमकेवाद्वितीयकेवान्स्वोऽस्त्ययाः बहुवर्षगतेमं
त्रोचोपतेचसंस्कारमाह वेदाग्निभूश्रुतिभिरित्यादिभिरब्दगणेः रवितः रव्योदितः मंदो
च्चेरूपंदेयं पंचाद्रिषष्ठिविभिरवानित्यादिरब्दगणेः भूमिसुतादिपातेरूपंदेयं ८ अथक्षे
त्रव्यवहारमाह त्रिभिः प्रमाणमादिस्थमितित्रैराशिकेस्यब्दभावोयदि ७ ६ शो १० दुर्गणिका
याः त्रयोदशा १३ हस्तपरिमितंवस्त्रंलभ्यतेतदाद्वाविंशतिदुर्गणिकया कियन्मात्रंलभ्यते
अत्रमध्यगतं १३ अंसेन २२ निघ्न २८६ आदिमा १० भक्तेलब्धयत्नहस्त २८ अंगुल १४ त
देतद्विकांजातितं मलज्ञातिकोणेति चतुः कोणक्षेत्रेभरणसमानंभवति अस्त्रकोणेनु

ल्ही॰ भा॰

जस्य अस्यमुखस्य वस योगदलं करणं भवति करेणमध्यस्थलंवनं स्यात् विलतुलेतत्र व्यस्तात्प्रवि
स्ताराः आ हति २२ घ्नानग ७ मार्पविस्यात् १२ वृत्तुलक्षेत्रजमाह व्यस्तो विस्तारः तस्यार्द्धं अर्द्धं
स्यवर्गः तस्यापिवर्गेदशा १० घ्नतस्मान्मूलफलस्यात् व्यासः अर्द्धवर्ग १००० अस्यवर्गः सचद
शाघ्नः १०००० अस्मान्मूलफलं ३१६ जते अथा चापेज्यावर्णयोर्योगः ६ः नत्र द्वारेण गुणितः तस्य
६०८४ दशाघ्नः ६०८४० नदेहृतः ६७६० मूलं ६२ अर्द्धचंद्रवर्त्तुलस्यार्द्धयाह्यं चापवद्धामूलं २३

इतिग्रंथालंकारे प्रकीर्णाध्यायः